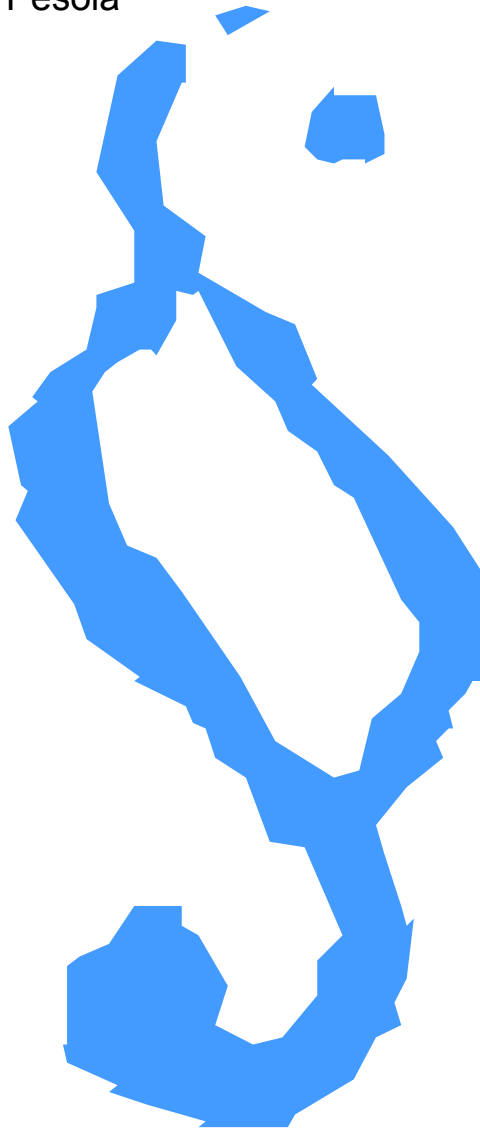

Käytännön opas valokuvaajan tekijänoikeudesta

Maria Rehbinder

Mari Pesola

Tämä opas on lyhyt johdanto tekijänoikeuskysymyksiin. Se ei korvaa asiantuntevan lakimiehen apua esimerkiksi sopimuksen laatimisessa. Lisätietoja voi hakea sivuston lopussa luetellusta kirjallisuudesta sekä alan järjestöiltä.

FINNFOTO **JOURNALISTIILITTO**

<http://finnfoto.fi/>

<https://journalistiliitto.fi/fi/>

Sisältö

- 1. Valokuvaajan ja valokuvattavan henkilön oikeudet 5**
- 2. Miten suoja syntyy? 5**
 - 2.1 Kaksi suojamuotoa 5
 - 2.2 Valokuvateoksen suojan syntyminen 5
 - 2.3 Valokuvaajan lähioikeuden syntyminen 6
 - 2.4 Suojan syntyhetki 8
 - 2.5 Oikeus syntyy luonnolliselle henkilölle 8
- 3. Mitä oikeudet sisältävät? 8**
 - 3.1 Taloudelliset oikeudet 8
 - 3.1.1 Linkittäminen 9
 - 3.1.2 Muunteleminen 9
 - 3.1.3 Valokuvan pohjalta tehdyt maalaukset 9
 - 3.1.4 Kuvateosten manipuloimisesta ja sisällyttämisestä musiikkivideoon 11
 - 3.1.5 Parodia 11
 - 3.1.6 Valokuvataiteen jälleenmyyntikorvaus ja luoksepääsyoikeus 12
 - 3.2 Moraaliset oikeudet 12
 - 3.2.1 Isyysoikeus 12
 - 3.2.2 Respektioikeus 13
- 4. Oikeuden rajoitukset 13**
 - 4.1 Valokuvan siteeraaminen 14
 - 4.1.1 Kuvasitaatti, tekijänoikeuslain 25 § 14
 - 4.1.2 Yleinen sitaattisäännös, tekijänoikeuslain 22 § 14
 - 4.2 Päiväntapahtuma 14
 - 4.3 Opetuksessa käytettävä kokoomateos 15
 - 4.4 Teoksen toisarvoinen käyttö 15
 - 4.5 Näyttelyä tai myyntiä koskeva tiedotus 15
 - 4.6 Yksityinen käyttö 15
 - 4.7 Kappaleiden valmistaminen museoissa, kirjastoissa ja arkistoissa 15
- 5. Valokuvamateriaalin omistusoikeus 15**
- 6. Suoja-aika 16**
 - 6.1 Tekijänoikeuden voimassaolo 16
 - 6.2 Valokuvaajan lähioikeuden suoja-aika Suomessa 16
- 7. Sopiminen 16**
 - 7.1 Sopimuksen tehtävä 16
 - 7.2 Sopimuksen muoto ja valokuvien metadata 17
 - 7.3 Käyttöoikeudesta tai oikeuksien omistamisesta sopiminen 17

- 7.4 Muuttamisesta ja edelleenluovutuksesta sopiminen 18
- 7.5 Moraalisista oikeuksista sopiminen 18
 - Valokuvateoksen tekijä 18
 - Valokuvaajan lähioikeus 18
- 7.6 Tekijänoikeuden luovutusta koskevan kohtuuttoman sopimusehdon sovittelu 19
- 8. Tekijänoikeus työsuhteessa 19**
 - 8.1 Työnantajan tavanomainen käyttö 19
 - 8.2 Oikeuksista sopiminen työsuhteessa 20
- 9. Oikeuksien yhteishallinnointi 20**
 - 9.1 Lainauskorvaus kuvantekijöille 20
 - 9.2 Valokopiointi ja lupa oppilaitoksille 21
 - 9.3 Valokuvataiteen jälleenmyyntikorvaus 21
- 10. Tekijänoikeuslain vastainen luvaton käyttö 21**
- 11. Tekijänoikeussuojan ja tekijän merkitseminen 22**
 - 11.1 ©-merkintä 22
 - 11.2 Tekijän nimen merkitseminen ja jäljennös 22
- 12. Valokuvan kohteen oikeudet 22**
 - 12.1 Valokuvan kohteen oikeudet tekijänoikeuslaissa 22
 - 12.1.1 Valokuvaamalla tehty muotokuva ja tilattu muotokuva 22
 - 12.1.2 Visuaalinen teos valokuvan kohteena 22
 - 12.1.3 Esittävä taiteilija valokuvan kohteena 23
 - 12.1.4 Rakennuksen tai julkisella paikalla pysyvästi olevien taideteosten toisintaminen 23
 - 12.2 Valokuvan kohteena olevan henkilön oikeudet tärkeimmissä tietosuojalaeissa 23
 - 12.2.1 Tietosuoja-asetus 24
 - 12.2.2 Tietosuojalaki 24
 - Journalistinen, akateeminen tai taiteellinen ilmaisu 24
 - 12.2.3 Rikoslaki 25
 - (i) Kuvien ottaminen 25
 - (ii) Kuvien julkaisu 26
 - Loukkaava tiedon levittäminen 26
 - Kunnianloukkaus 27
 - 12.3 Kuvaamispaikkaa koskevaa erityissäätelyä ja ohjeistusta 27
 - 12.4 Valokuvien käyttö markkinoinnissa 28
 - 12.5 Henkilön oikeus korvaukseen kuvaamisesta 28

13. Tietosuoja-asetuksen mukainen dokumentointi 29

13.1 Henkilötietojen käsittelyn suunnittelu 29

13.2 Valokuvaaja rekisterinpitäjänä 29

13.3 Valokuvaaja käsittelijänä 30

Lähteet 31

Lainsäädäntö 31

Itsesäätely 31

Virallisaineisto 31

Hallituksen esitykset 31

Komiteamietinnöt 32

Viranomaisten selvitykset ja muistiot 32

Ohjeistukset 32**Oikeus- ja lausuntokäytäntö 32**

Euroopan Unionin tuomioistuin 32

Korkein oikeus 32

Markkinaoikeus 33

Hovioikeus 33

Tekijänoikeusneuvosto 33

Kirjallisuus 33

Tekstit

Maria Rehbinder, Mari Pesola © 2019

Toimitus

Tulostusmedia Tume Oy

Suunnittelu ja PDF-toteutus

Graafiset Neliöt Oy

Julkaisijat

Finnfoto – Suomen Valokuvajärjestöt ry

Suomen Journalistiliitto – Finlands Journalistförbund ry

Helsinki 2019

ISBN 978-951-97527-9-2

1. Valokuvaajan ja valokuvattavan henkilön oikeudet

Valokuvaajalle syntyy oikeus niihin valokuviin, jotka hän tekee. Valokuvaajalle syntyvän suojan laajuus määritellään tekijänoikeuslain säädöksissä. Lisäksi kuvattavilla henkilöllä on lainsäädännössä määriteltyjä oikeuksia omaan kuvaansa.

Kun valokuvaaja ryhtyy käyttämään oikeuksiaan, on syytä määritellä päämäärät ja toimintatavat sille, miten hän haluaa oikeuksia käyttää valokuvaajan uraa tukevalla tavalla. Tällöin muille tahoille annettavat oikeudet määritellään sopimuksilla. Sopimisessa ja valokuvien käytössä onnistuminen edellyttää sopimisen lähtökohtana valokuvaajalle syntyvien oikeuksien laadun ja laajuuden ymmärtämistä ja valokuvan kohteen, kuten taideteoksen luoneen taiteilijan oikeuksien tuntemista. Sopimisen avulla voi toteuttaa valittua strategiaa siinä, miten laajasti käyttö- tai omistusoikeuksia myönnetään, ja millä perusteilla hinnoittelu määräytyy.

Tämän oppaan tarkoituksena on esitellä selkeästi sopimisen lähtökohta sekä tekijänoikeuslain että kuvattavan henkilön suojan osalta. Lisäksi oppaassa käydään läpi säännöksiä, joilla ohjataan sitä, missä saa valokuvata. Oppaan tarkoituksena on antaa valmiudet valokuvaajan omien oikeuksien toteuttamiselle sekä muiden oikeuksien huomioimiselle.

2. Miten suoja syntyy?

2.1 Kaksi suojamuotoa

Valokuvan tekijänoikeuslain mukainen suoja on jaettu kahteen eri suojamuotoon, jotka syntyvät erilaisilla perusteilla. Kaikki valokuvat Suomessa ovat pääsääntöisesti suojattuja näiden suojamuotojen avulla, jotka ovat valokuvateoksen suoja ja valokuvaajan lähioikeus. Valokuvan kaksi eri suojamuotoa on pohjoismainen erikoisuus, joka selittyy lainsäädäntöhistorialla. Suojamuotojen erot on tässä oppaassa selvitetty kunkin eroavan suojan kohdan yhteydessä.

2.2 Valokuvateoksen suojan syntyminen

Valokuvateoksina suojataan ne valokuvat, jotka ylittävät teoskynnyksen, eli valokuvan on teossuojaa saadakseen oltava itsenäinen ja omaperäinen. Valokuvateos on valokuvaamalla tai valokuvaamiseen verrattavin tavoin tehty teos. Valokuvateoksen ja muun kuvataiteen teoksen suojan syntyminen on määritelty tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentissa.

Arvio siitä, onko kyse valokuvateoksesta, on tapauskohtainen. EU-tuomioistuin on käsitellyt valokuvan teossuojaa¹. EU-tuomioistuimen arvion mukaan valokuvat voivat saada tekijänoikeudellista suojaa, jos valokuva on omaperäinen siinä mielessä, että se on tekijänsä luovan henkisen työn tulos. Valokuvan osalta tekijä voi tehdä vapaita luovia ratkaisuja monilla eri tavoilla ja monissa kuvan toteutuksen eri vaiheissa. Valmisteluvaiheessa tekijä voi esimerkiksi valita lavastuksen, kuvattavan henkilön asennon ja valaistuksen. Henkilökuvaa ottaessaan hän voi esimerkiksi valita rajauksen, kuvakulman ja haluamansa tunnelman. Vedosta tehdessään tekijä voi valita eri kehitysmenetelmistä sen, jota hän haluaa käyttää, tai käyttää tarvittaessa kuvankäsittelyohjelmaa. Näillä eri ratkaisuilla valokuvan tekijä pystyy lyömään teokseensa ”oman persoonallisen leimansa”. Tapauksessa arvioitu teos sai teossuojaa. Valokuvaan pääsee tutustumaan muun muassa tästä blogikirjoituksesta:

<http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2011/05/03/>

1 Painer, C-145/10

Suomessa tekijänoikeusneuvosto on useissa lausunnoissa käsitellyt valokuvan teoskynnystä. Lausuntopyyntö 2013:3 koski lehtikuvaaja Kalle Kultalan ottamaa valokuvaa, jossa Urho Kekkonen seurueineen lukee Neuvostoliiton noottia Havaijilla vuonna 1962. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että valokuva ilmentää dramaattista tunnelmaa, jonka kuvaaja on rakentanut luovilla valinnoilla esimerkiksi valojen käytössä, ajoituksessa, syväterävyydessä sekä kuvan sommittelussa ja rajaamisessa. Suorittamansa kokonaisarvion perusteella tekijänoikeusneuvosto katsoi, että valokuva on tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu teos. Tekijänoikeusneuvosto piti kuitenkin teoskynnynksen ylittymistä rajatapauksena.

Kalle Kultalan valokuva ylittää teoskynnynksen. Suomen valokuvataiteen museon kokoelmat.

2.3 Valokuvaajan lähioikeuden syntyminen

Valokuvaajan lähioikeus syntyy, kun valokuvaaja, luonnollinen henkilö, valmistaa valokuvan. Omaperäisyyden vaatimusta ei ole tämän suojan saamiseksi. Valokuvaajan lähioikeus on määritelty tekijänoikeuslain 49 a §:ssä.

Valokuvaajan lähioikeussuojaa on käsitelty muun muassa tekijänoikeusneuvoston ratkaisussa 2003:6. Valokuva esitti Helsingin olympialaisissa vuonna 1952 olympiatulta sytyttävää Paavo Nurmea. Tekijänoikeusneuvoston mukaan valokuva, joka esittää olympiatulta sytyttävää Paavo Nurmea, on historiallisesta merkittävyystään huolimatta

visuaalisesti tavanomainen, ajankohtaisesta tapahtumasta kertova valokuva. Valokuva ei erityisesti ilmentänyt valokuvan ottaneen henkilön omaperäistä ja persoonallista panosta, eikä sitä siten voitu pitää TekijäL 1 §:n nojalla tekijänoikeussuojaa saavana valokuvataiteen teoksena. Tapaus selventää teossuojan periaatetta, jonka mukaan valokuvan sisältämä informaatio, kuten historiallinen tapahtuma, ei ole suojattu.

Valokuvaaja Rāshid Nasretidin (Nasa) valokuva ei tekijänoikeusneuvoston mukaan ylitä teoskynnystä. Kuvaan sovelletaan näin lähioikeussuojaa.

Valokuvateoksen teoskynnyn osalta on annettu Turun hovioikeuden ratkaisu 26.8.1997 koskien maisemakuvaa, jossa teoskynnys myös asetettiin korkealle. Sen mukaan valokuvaajan kysymyksessä oleva valokuva ei vertailussa eroa muista valokuvaajan samasta paikasta ottamista valokuvista eikä mainostoimiston toimitusjohtajan samasta paikasta ottamasta valokuvasta siinä määrin, että sitä voitaisiin pitää valokuvaajan luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tämän vuoksi sitä ei hovioikeuden lainvoimaiseksi jääneen kannan mukaisesti voitu pitää valokuvateoksena.

2.4 Suojan syntyhetki

Sekä tekijänoikeus valokuvateokseen että valokuvaajan lähioikeus syntyvät suoraan lain nojalla. Alkuhetkenä voidaan pitää valottamishetkeä. Mitään rekisteröintiä tai ilmoitusta siitä, että teos tai valokuva on suojattu, ei tarvita tekijänoikeuden tai valokuvaajan lähioikeuden saamiseksi.

2.5 Oikeus syntyy luonnolliselle henkilölle

Tekijänoikeus valokuvateokseen voi syntyä vain luonnolliselle henkilölle, tekijälle. Jos tekijät ovat tehneet teoksen yhdessä, eivätkä osuudet muodosta itsenäisiä teoksia, syntyy tekijänoikeus tekijöille yhteisesti. Tekijänä pidetään sitä, jonka luovan panoksen ansiosta teos on suojattu. Tekijöinä ei pidetä teknisiä assistentteja tai esimerkiksi ideoijaa, jos teoksen konkreettinen visuaalinen hahmo on jonkun muun luovan panoksen tulosta. Idea tai aihe ei saa tekijänoikeuslain suojaa, vain teos. Tämä tarkoittaa sitä, että usea henkilö voi esimerkiksi ottaa samasta kohteesta valokuvan loukkaamatta toisen tekijänoikeutta.

Tekijänoikeus ei voi syntyä oikeushenkilölle, kuten yritykselle tai yhteisölle. Niin oikeuksia koskevia käyttöoikeuksia kuin omistusoikeuskin voidaan kuitenkin luovuttaa sopimuksilla eteenpäin esimerkiksi yritykselle.

Valokuvaajan lähioikeus syntyy valokuvaajalle, luonnolliselle henkilölle.

3. Mitä oikeudet sisältävät?

3.1 Taloudelliset oikeudet

Tekijänoikeuslain mukaiset taloudelliset oikeudet valokuvateokseen ja valokuvaan sisältävät oikeuden saattaa valokuva yleisön saataviin sekä oikeuden valmistaa valokuvasta kappaleita. Valokuvan käyttäminen edellyttää oikeudenhaltijan kanssa tehtyä sopimusta tai soveltuvaa poikkeussäännöstä. Kun valokuvaa käytetään esimerkiksi verkkosivulla, tapahtuu sekä digitaalisen kappaleen valmistaminen että yleisön saataville saattaminen.

Yleisön saataville saattamista on valokuvan yleisölle välittäminen, levittäminen tai valokuvan julkinen näyttäminen. Teosten myyminen, vuokraus ja lainaus ovat osa teoksen levitysoikeutta eli osa yleisön saataville saattamisen oikeutta. Yleisölle välittämistä on esimerkiksi valokuvien käyttö verkkosivuilla tai sosiaalisen median palvelussa. Yleisön saataville saattamista on myös käyttö, joka tapahtuu osana yrityksen tai yhteisön toimintaa.

Kappaleen valmistamista on esimerkiksi valokuvan tallentaminen sosiaalisen median alustalle, valokuvan painaminen lehden kanteen tai valokuvan digitaalisen kappaleen tallentaminen yrityksen kuvapankkiin. Tekijänoikeuslain 2 §:n 2 momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään teoksen toisintamista kokonaan tai osittain, suoraan tai välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinolla ja missä muodossa tahansa.

Kappaleen valmistamisoikeudesta on tekijänoikeuslaissa säädetty eri tavalla teoksen ja valokuvaajan lähioikeuden osalta. Valokuvateoksen osalta valokuvan tekijällä on yllämainitun lisäksi tekijänoikeuslain 2 §:n 1 momentin mukainen yksinomainen oikeus määrätä teoksesta muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Sen sijaan valokuvaajan lähioikeus ei sisällä näitä oikeuksia. Tekijänoikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tällä erolla soveltuvassa lainsäädännössä on merkitystä.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2018:21 on kuitenkin katsottu, ettei tällä säädöserolla ollut merkitystä tapauksessa, jossa valokuvasta oli valmistettu fotorealistinen maalaus. Käsitellyssä tapauksessa valokuvaajan lähioikeus sisälsi myös oikeuden määrätä toisintamisesta toisessa taidelajissa. Ratkaisussa valokuvaajana toiminut B oli ottanut metsoaiheisen valokuvan, joka sai tavallisen valokuvan suojan. A oli ilman B:n lupaa maalannut öljyvärimaalauksen, joka vastasi sekä kokonaisvaikutelmaltaan että yksityiskohdiltaan lähes täysin valokuvaa, sekä ottanut maalauksestaan valokuvan ja tarjonnut maalausta ja valokuvan vedoksia myytäväksi. A:n katsottiin valmistaneen B:n valokuvasta kappaleita ja saattaneen niitä yleisön saataviin ja siten syyllistyneen tekijänoikeusrikkomukseen. Muunteluoikeudesta on kerrottu tarkemmin kohdassa 4.3.

3.1.1 Linkittäminen

Vievät linkit ovat tekijänoikeudellisessa mielessä ongelmattomia, mikäli sivusto, jolle linkitetään, on laillinen. Jos sivustolle tuodaan suojattua aineistoa ulkopuolelta linkkien avulla siten, että aineistosta valmistetaan kappale linkittäjän sivun osaksi, tapahtuu tekijänoikeudellisesti merkityksellistä kappaleen valmistamista. Kehyslinkin, inline-linkin ja order-linkin asettaminen indikoi, että linkittäjä saattaa aineistoa uudelleen yleisön saataviin.²

3.1.2 Muunteleminen

Tekijän ja valokuvaajan yksinomainen tekijänoikeus käsittää oikeuden määrätä teoksen muuttamisesta. Yksinoikeus kattaa esimerkiksi valokuvan suurennokset ja erisävyiset vedokset.

Muunnelmat voivat olla joko itsenäisiä tai epäitsenäisiä. Jos valokuvaa vapaasti muuttaen on saatu aikaan uusi ja itsenäinen teos, on uudella tekijällä itsenäinen tekijänoikeus hänen luomaansa uuteen teokseen, eikä hän tarvitse lähtökohtana olleen valokuvan oikeudenhaltijan lupaa. Epäitsenäisen muunnelman valmistamiseen sen sijaan tulee saada tekijän lupa. Seuraavaksi käsitellään muunnelmia oikeuskäytännön ja kirjallisuuden valossa:

3.1.3 Valokuvan pohjalta tehdyt maalaukset

Ratkaisussa Ojutkangas³ taidemaalari oli käyttänyt mustavalkoista valokuvaa lähtökohtana tyyliiltään naivistiselle värikkäälle maalaukselle. Korkein oikeus katsoi, että maalaus oli itsenäinen ja omaperäinen teos, ja että taidemaalari oli ollut oikeus sen luomiseen valokuvaa lähtökohtana käyttäen tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla. (Katso seuraava sivu.)

Muunnelmien osalta on syytä huomioida, että tekijänoikeus ei suojaa ideoita, kohdetta tai aihetta. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2004:3 tarkasteltiin valokuvaamalla otetun muotokuvan ja muotokuvamaalauksen samankaltaisuutta. Valokuvassa oli muotokuva-maisesti kuvattu kameraan nähden hieman vinossa seisovassa asennossa oleva mieshenkilö, joka nojaa pöytään tai matalaan pylvääseen. Kuva oli rajattu siten, että henkilöstä näkyy kuvassa ainoastaan ylävartalo. Kuvan katselijan huomio kiinnittyy muutoin hyvin tummasävyisessä kuvassa erityisesti kuvatun henkilön kasvoihin. Tekijänoikeusneuvosto totesi, että kyseinen valokuva ei ilmentänyt ottajansa sellaista itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä, jota vaaditaan tekijänoikeussuojan saamiseen. Maalauksessa oli muotokuvan tyyppisesti kuvattu selvästi sama henkilö kuin valokuvassa. Henkilön asento, ilme ja vaatetus ovat samat. Henkilö nojaa samanlaiseen pylvääseen tai pöytään kuin valokuvassa. Sekä valokuvassa että maalauksessa valo tulee kuvassa esiintyvään henkilöön nähden samasta

2 Pihljarinne, Taina: Lupa linkittää – toisen aineiston hyödyntämisen tekijänoikeudelliset rajat. 2012. S. 113, 126

3 KKO:1979-II-64

Kalervo Ojutkankaan valokuva vuodelta 1969 ja taideopiskelija Pekka Viherän siitä 1970-luvun alussa tekemä maalaus.

Maalaus erosi valokuvasta lähinnä henkilön taustan värin osalta. Maalauksessa tausta on vihertävä, kun se valokuvassa on harmaa. Maalauksessa kuvatun henkilön vaatteiden värit eroaa myös hieman valokuvan henkilön vaatetuksen väristä, sillä maalauksessa kuvatun henkilön vaatteissa on kuvattu valon taittumista tms. siten, että puku on väriltään harmaahko ja siinä on vaaleampia kohtia.

Tekijänoikeusneuvosto totesi, ottaen huomioon edellä selostettujen kahden työn tietyt samankaltaisuudet, että lausuntopyynnössä tarkoitettu maalaus on mitä ilmeisimmin tehty käyttäen ainakin eräänä esikuvana hakijan ottamaa valokuvaa. Tekijänoikeusneuvostolle esitettyjen tietojen mukaan maalausta tehdessä on käytetty myös malli-istuntoja, eli muotokuvassa esiintyvä henkilö on ollut taiteilijan mallina maalausta tehtäessä. Tämä viittaa siihen, että hakijan ottama valokuva ei ole ollut ainoa esikuva muotokuvaa tehtäessä. Maalaus oli tekijänoikeusneuvoston arvion mukaan toteutettu siinä määrin itsenäisellä ja omaperäisellä tavalla, että kyse oli uudesta itsenäisestä ja omaperäisestä teoksesta. Kyseinen maalaus ei siten ollut lausuntopyynnössä tarkoitettun valokuvan kappale, vaan itsenäinen teos.

3.1.4 Kuvateosten manipuloimisesta ja sisällyttämisestä musiikkivideoon

Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2002:7 koski scratch-tekniikalla toteutettavan musiikkivideon luomista, jossa käytetään hyväksi jo aikaisemmin luotuja kuvataiteen teoksia ja valokuvia.

Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto totesi, että suojattujen kuvataiteen teosten ja valokuvien muuntelu ja sisällyttäminen musiikkivideoon on tekijänoikeuslain mukaista kappaleen valmistamista, joka kuuluu lähtökohtaisesti tekijän ja valokuvaajan yksinoikeuden piiriin ja edellyttää luvan pyytämistä kyseisten teosten tekijöiltä ja valokuvaajilta taikka heitä edustavalta järjestöltä. Lupa tarvitaan myös silloin, kun kuvataiteen teos tai valokuva halutaan sisällyttää Tekijälain 5 §:ssä tarkoitettuun kokoomateokseen. Jos manipuloidussa kuvateoksessa tai valokuvassa voidaan katsoa olevan kyse samasta teoksesta tai valokuvasta kuin mikä alkuperäisteos tai -valokuva on, alkuperäisen teoksen tekijällä tai valokuvaajalla on oikeus määrätä myös manipuloidussa muodossa valmistetusta teoksesta tai valokuvasta.

3.1.5 Parodia

Tekijänoikeuslaissa ei ole nimenomaisesti säädetty parodiasta. Perinteisesti on katsottu, että parodia imitoi alkuperäistä työtä ja tekee siitä ivamukaelman. Lisäksi on katsottu, että parodian tarkoituksena on saattaa joko alkuperäinen teos, sen tekijä tai teoksen aihe naurun, pilkan tai arvostelun kohteeksi. Tekijän moraalisten ja taloudellisten oikeuksien ei ole katsottu olevan esteenä teosten parodioimiselle.

Kun arvioidaan sitä, onko kahdessa tai useammassa tuotoksessa kysymys samasta teoksesta, turvaudutaan samankaltaisuusarviointiin. Sallittua parodiaa pidetään tekijänoikeuslainsäädännön valossa vapaasti muuttaen aikaansaatusena itsenäisenä teoksena. Taustalla on ajatus siitä, että parodia hyödyntää toista teosta sille vieraassa tarkoituksessa.⁴

Euroopan unionin tuomioistuin on ottanut kantaa parodian tunnusmerkkeihin tapauksessa Johan Deckmyn.⁵ Tuomioistuimen mukaan parodian keskeisinä tunnusmerkkeinä on se, että siinä yhtäältä viitataan olemassa olevaan teokseen, mutta poiketaan siitä havaittavissa olevalla tavalla, ja toisaalta se on huumorin tai pilailun ilmentymä. Parodialla on oltava sille ominainen alkuperäinen luonne sen lisäksi, että siinä poiketaan havaittavissa olevalla tavalla parodian kohteena olevasta alkuperäisestä teoksesta. Lisäksi se on voitava kohtuudella yhdistää muuhun henkilöön kuin alkuperäisen teoksen tekijään, sen kohteena on

4 Alén-Savikko: Vakavasti otettava (va)iva – tekijänoikeudellisia huomioita parodiasta, teoksessa: Oikeus, tieto ja viesti: Viestintäoikeuden vuosikirja 2015, s. 207

5 C-13/11

oltava alkuperäinen teos tai siinä on mainittava parodian kohteena olevan teoksen lähde. Parodiaa koskevan poikkeuksen konkreettiseen tilanteeseen soveltamisessa on kuitenkin noudatettava oikeudenmukaista tasapainoa yhtäältä henkilöiden etujen ja oikeuksien ja toisaalta parodiaa koskevaa poikkeusta hyödyntävän, suojatun teoksen käyttäjän ilmaisuvapauden välillä.

Suomessa parodiaa koskee tekijänoikeusneuvoston lausunto 2017:4. Tapauksessa hakija oli pyytänyt tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa siitä, ovatko myöhemmin tehdyt teokset sillä tavalla parodisia, että lausuntopyynnön tekijän tekijänoikeutta alkuperäisiin teoksiin ei ole rikottu.

Tekijänoikeusneuvoston mukaan myöhemmin tehtyjen teosten (myöhemmin tehtyjen teosten tekijä jäljempänä B) käyttö toisessa kontekstissa ja tarkoituksessa poikkeaa alkuperäisistä teoksista (alkuperäisten teosten tekijä jäljempänä M). Tämä heijastelee B:lle tunnusomaista työtapaa yhdistellä provosoivia ja kiistanalaisia aineksia tuttuihin hahmoihin. Vähäisistä muutoksista huolimatta on saatu aikaan uusia ja itsenäisiä teoksia. B:n teoksia voitiin siten pitää M:n kyseessä olevien teoksien ja niiden eläinhahmojen parodiointina. B:n teoksissa ei loukata alkuperäisten teosten taiteellista arvoa tai tasapainoa tekijän oikeuksien ja parodioijan ilmaisuvapauden välillä. M:n ja B:n teokset, ottaen huomioon konteksti ja tarkoitus, erosivat toisistaan sinä määrin, että B:n teokset eivät ole alkuperäisten teosten kappaleita tai muunnelmia, vaan itsenäisiä teoksia eli niin sanottuja vapaita muunnelmia. B ei siksi tarvinnut aiempien teosten oikeudenhaltijan suostumusta omien maalaustensa tekemiseen, eivätkä hänen maalauksensa loukkaa alkuperäisten teosten tekijänoikeutta.

3.1.6 Valokuvataiteen jälleenmyyntikorvaus ja luoksepääsyoikeus

Teoksen tekijällä on oikeus päättää teoksen myymisestä, kuitenkin siten, että sen jälkeen kun teos on tekijän suostumuksella myyty, tämä levitysoikeus raukeaa. Ostaja on vapaa myymään teoksen edelleen niin halutessaan. Valokuvataiteen osalta tekijällä säilyy kuitenkin tekijänoikeuteen perustuva oikeus kuvataiteen jälleenmyyntikorvaukseen.

Valokuvataiteen teoksen tekijällä on oikeus saada nähdä ja valokuvata teos, jos se on tarpeellista tekijän taiteellisen työn kannalta tai hänen taloudellisten oikeuksiensa toteuttamiseksi. Luoksepääsy tulee toteuttaa tavalla, josta ei aiheudu kohtuutonta haittaa teoksen omistajalle tai haltijalle. Näin ei ole, jos valokuvataiteen teoksen tekijällä itsellään on myös tarvitsemansa kappale teoksesta.

3.2 Moraaliset oikeudet

3.2.1 Isyysoikeus

Tekijällä ja valokuvaajalla on tekijänoikeuslain nojalla oikeus tulla ilmoitetuksi teoksensa tekijänä tai valokuvan valokuvaajana sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Oikeus tulla ilmoitetuksi tekijänä ei ole absoluuttinen ja hyvä tapa voi vaihdella sekä aloittain että maittain.

Sopimuksissa on hyvä sopia, millä tavalla valokuvaaja tullaan mainitsemaan esimerkiksi kirjassa tai lehdessä. Joillakin aloilla, kuten mainoskuvissa, ei ole yleisenä tapana mainita valokuvaajaa. Voi myös olla, että valokuvaaja ei halua tulla mainituksi tietyn käytön yhteydessä.

Isyysoikeus sisältää myös oikeuden sopia siitä, että nimeä ei mainita tai että mainitaan taiteilijanimi. Valokuvaaja voi sopia, että valokuvan yhteydessä mainitaan valokuvaajan

yrittäjän nimi. Usein kuvatoimistot edellyttävät, että käyttäjä mainitsee kuvatoimiston nimen. Valokuvaajan sopimuksissa sekä asiakkaiden että kuvatoimistojen kanssa tulee sopia nimen käyttämisen tavoista eri yhteyksissä.

Valokuvateoksia koskee tekijänoikeuslain 3 §:n 3 momentti, jonka mukaan isyysoikeudesta voi sitovasti luopua vain mikäli kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Valokuvaajan lähioikeutta kyseinen säännös ei koske.

Valokuvaajan tai valokuvaajan yrityksen nimeä voidaan tarkastella brändinä, jonka käytöstä eri yhteyksissä tulee sopia. Brändi voidaan rekisteröidä tavaramerkkinä. Esimerkiksi MAGNUM PHOTOS on Magnum International Inc. yrityksen rekisteröimä tavaramerkki tavaramerkkiluokissa 41 ja 45. MAGNUM PHOTOS tavaramerkki on rekisteröity lukuisissa maissa. Tavaramerkeistä voit lukea lisää Patentti- ja rekisterihallituksen sivuilta <https://www.prh.fi/fi/tavaramerkit.html>

3.2.2 Respektioikeus

Tekijänoikeuslain mukaan teosta ei saa muuttaa tai saattaa yleisön saataviin tekijän taiteellista arvoa tai ominaislaatua loukkaavalla tavalla. Respektioikeutta koskevaa säännöstä sovelletaan myös valokuvaajan lähioikeuteen.

Valokuvateoksen muuttamista on esimerkiksi teoksen värien muuttaminen, teoksen leikkaaminen, peilikuvaksi kääntäminen, mustavalkoiseksi muuttaminen, yhdistäminen toiseen valokuvaan tai videoon ja rajaaminen. Joillakin aloilla, kuten sanomalehtien taitossa, voi olla tavanomaista, että taittaja suurestikin rajaa valokuvia. Voidaan ajatella, että esimerkiksi sanomalehtikäyttöön valokuvan myynyt valokuvaaja on sopiessaan muuttamisoikeudesta hyväksynyt tällaisen rajaamisen.

Se, milloin on kyse tekijän taiteellisen ominaislaadun loukkaamisesta, ratkaistaan tapauskohtaisesti ja lähtökohtana on objektiivisuus. Pelkästään tekijän subjektiivinen kokemus loukatuksi tulemisesta ei välttämättä tee käytöstä moraalisten oikeuksien loukkausta.

Valokuvateosten osalta respektioikeudesta voi sitovasti luopua vain, jos kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Valokuvaajan lähioikeutta kyseinen säännös ei koske.

4. Oikeuden rajoitukset

Tekijänoikeuslain pääsääntö on, että tekijän lupa tarvitaan valokuvateoksen ja valokuvan käyttöön. Tietyissä tekijänoikeuslain rajoitussäännöksissä määritellyissä tilanteissa käyttäjällä on kuitenkin oikeus toisintaa teos ilman tekijän tai valokuvaajan lupaa. Rajoitussäännökset koskevat vain taloudellisia oikeuksia ja teoksen käyttö rajoitussäännösten nojalla ei poista tekijän moraalisia oikeuksia. Näin esimerkiksi teosta siteerattaessa on mainittava siteerattavan teoksen tekijä eli tekijän isyysoikeutta on kunnioitettava ja siteerattavaa teosta ei saa muuttaa tekijän taiteellista ominaislaatua loukkaavalla tavalla eli siteerattavan teoksen tekijän respektioikeus on huomioitava.

4.1 Valokuvan siteeraaminen

4.1.1 Kuvasitaatti, tekijänoikeuslain 25 §

Tekijänoikeuslain 25 §:n nojalla julkistetuista valokuvista saa ottaa tekstiin liittyviä kuvia arvostelevaan tai tieteelliseen esitykseen. Valokuva on julkistettu, kun se on tekijän luvalla saatettu julkisuuteen, esimerkiksi näyttelyyn tai avoimille verkkosivulle. Lainkohdan tarkoittamassa arvostelevassa tai tieteellisessä artikkelissa tulee tekstin olla pääasia. Valokuvien tulee olla tekstiin liittyviä, valaista ja selventää tekstiä. Arvosteleva esitys on esimerkiksi näyttelyarvostelu. Tekijä tai valokuvaaja ei ole tällaisessa tapauksessa oikeutettu korvaukseen. Tekijänoikeusneuvosto on pitänyt arvostelevana esitystä, jossa kirjoittaja liittyy teosten tulkintaan omia arvioitaan ja näkökulma artikkelissa on ollut arvosteleva.

Tieteellisinä esityksinä pidetään esityksiä, jotka ovat käsittelytavaltaan tieteellisiä. Esimerkiksi taidehistoriallinen käsittelytapa mahdollistaa valokuvien käytön taidehistoriallista tekstiä valaisevassa tarkoituksessa ilman lupaa ja ilman korvausta oikeudenhaltijalle.

4.1.2 Yleinen sitaattisäännös, tekijänoikeuslain 22 §

Myös yleisen siteeraussäännöksen mukaan julkistetusta valokuvasta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Yleinen siteeraussäännös ei rajoita siteeraamisoikeutta tiettyyn teoslajiin, kuten kirjalliseen teokseen. Käytön tulee täyttää vaatimukset hyvän tavan mukaisuudesta ja siteerauksen tarkoituksen edellyttämästä laajuudesta. Hyvän tavan mukaisuutta koskevan vaatimuksen tärkein merkitys on, että se edellyttää lainattavalta ja lainatulta teokselta asiallista yhteyttä. Asiallisen yhteyden vaatimus koskee lainatun ja lainaavan teoksen suhdetta eli sitä, mitä tarkoitusta varten lainaus on sallittu. Esimerkiksi kuvan lainaamista sosiaalisen median julkiseen tilapäivitykseen tai blogipostaukseen koristeeksi ei voitaisi pitää hyvän tavan mukaisena. Esimerkiksi tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2016:16 valokuvanäyttelystä ja valokuvakirjasta kertovassa artikkelissa oli käytetty kuutta valokuvaa ja niihin liittyviä kuvatekstejä. Tapauksessa kuvia ja kuvatekstejä sai siteerata tekijänoikeuslain 25 ja 22 §:n perusteella, koska kuvilla ja teksteillä oli riittävä asiayhteys artikkelin tekstiin. Asiallisen yhteyden kannalta olennaista siis on, että siteerattava teos havainnollistaa, selkeyttää tai taustoittaa lainaajan omaa esitystä. Vetoamisfunktion ja asiallisen yhteyden puuttumisen vuoksi pelkistä sitaateista koottua teosta ei ole sallittua tehdä ilman oikeudenhaltijan lupaa. Lausunto oli äänestysratkaisu, johon on esitetty eriävä mielipide.

Valokuvateoksen siteeraamisen sallittavuutta tuleekin tarkastella tapauskohtaisesti. Yleisen sitaattipykälän soveltaminen valokuvaan voi olla ongelmallista, koska valokuvateoksen osan toisintaminen voi loukata tekijän moraalisia oikeuksia ja toisaalta myös koko valokuvateoksen siteeraaminen voi olla ongelmallista.

4.2 Päiväntapahtuma

Selostettaessa päiväntapahtumaa sanoma- tai aikakauslehdessä julkistetuista valokuvateoksista ja valokuvista saa ottaa tekstiin liittyviä kuvia, edellyttäen, ettei teosta ole valmistettu sanomalehdessä tai aikakauskirjassa toisinnettavaksi.

Lausunnossa TN 2007:6 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että päiväntapahtumaa koskevan poikkeussäännöksen keskeisenä tavoitteena on turvata vapaata tiedonvälitystä. Kyse oli valokuvasta, jossa tavanomaisesti naamioituna esiintyvän tunnetun yhtyeen jäsen näkyy kasvot naamioimattomana. Tämän ja muista yhtyeen jäsenistä otettujen vastaavien valokuvien käyttö oli osa sellaisen uutisluontoisen päiväntapahtuman selostamista. Valokuvan käytöllä lehtijutussa oli asiallinen yhteys tähän päiväntapahtumaan. Ratkaisu oli äänestysratkaisu, johon liittyi eriäviä mielipiteitä.

4.3 Opetuksessa käytettävä kokoomateos

Opetuksessa käytettävään kokoomateokseen saadaan tekstiin liittyen ottaa julkistettu valokuvateos tai valokuva. Tällöin tekijällä on oikeus korvaukseen.

4.4 Teoksen toisarvoinen käyttö

Tekijän luovuttama tai julkaistu valokuvateos tai valokuva voidaan toisintaa valokuvaan, elokuvaan tai televisioesitykseen, jos teoksella on valokuvassa, elokuvassa tai televisioesityksessä toisarvoinen merkitys. Tämän säännöksen sallimaa käyttöä on teoksen näkyminen esimerkiksi televisioesityksessä osana huoneen interiööriä.

4.5 Näyttelyä tai myyntiä koskeva tiedotus

Valokuvateoksen tai valokuvan, joka kuuluu kokoelmaan tai pannaan näytteille tai tarjotaan myytäväksi, saa kuvata luetteloon tai näyttelyä tai myyntiä koskevaan tiedotukseen tai painamalla, valokopioimalla tai muulla vastaavalla analogisella tavalla valmistettuun luetteloon. Verkossa julkaistavaan luetteloon rajoitussäännös ei oikeuta.

Näyttely tai myynti-ilmoituksissa teosta tulee tarjota myytäväksi tai esittää näyttelyssä.

4.6 Yksityinen käyttö

Kopiointi yksityiseen käyttöön on sallittua, jos kyseessä on lainmukainen lähde eli julkaiseminen esimerkiksi lähteenä olevalla internetsivustolla on tapahtunut valokuvaajan tai hänen oikeudenomistajansa luvalla. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tekijänoikeuslaki kielittää tiedostojen lataamisen (downloading) omalle koneelle omaan käyttöön, jos kyseiset valokuvat on alunperin laitettu internet sivulle ilman oikeudenhaltijan lupaa.

Henkilö voi itse valmistaa tai valmistuttaa kopion muilla kuin taiteellisilla menetelmillä omaan käyttöön tai 3–4 lähipiiriinsä kuuluvalla. Taiteellisin menetelmin ei saa yksityiseen käyttöön valmistuttaa ulkopuolisella teoksen tai valokuvan kappaleita ilman oikeudenhaltijan lupaa.

Yksityisestä käytöstä oikeudenomistajat saavat kompensatiota hyvitysmaksun muodossa. Yksityiseen käyttöön valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen eli esimerkiksi myydä.

4.7 Kappaleiden valmistaminen museoissa, kirjastoissa ja arkistoissa

Asetuksella säädettävillä arkistoilla, kirjastoilla ja museoilla on oikeus toimintaansa varten valmistaa kappaleita teoksesta ja valokuvasta asetuksessa säädetyin ehdoin.

5. Valokuvamateriaalin omistusoikeus

Valokuva tai valokuvateos voi ilmetä myös fyysisenä kappaleen kuten negatiivina tai vedoksena. Tekijänoikeuden omistaminen immateriaalioikeuden omistamisena ja fyysisen teoskappaleen omistaminen ovat kaksi eri oikeutta ja ne syntyvät eri tavoin. Fyysisten materiaalien omistusoikeus syntyy ne omistavalle organisaatiolle, kun taas tekijänoikeus syntyy tekijälle. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 1987:8 todennut, että lehtivalokuvaajan työnantajalla, joka oli kustantanut filmimateriaalin, oli oikeus myös valokuvaajan työsuhteen päätyttyä pitää hallussaan tämän työssä ottamien valokuvien negatiivit. Työnantajan oikeus käyttää valokuvia määräytyi kuitenkin työnantajan ja työntekijän välisen

sopimuksen mukaan. Ratkaisussa vahvistettiin työnantajan omistusoikeus filmimateriaaliin, mutta valokuvien käyttöoikeus säilyi valokuvaajalla. Päätöksessä vahvistettiin myös valokuvaajan luoksepääsoikeus negatiiviarkistoon niin, että hän voi toteuttaa työsuhteen päättymisen jälkeen valokuviansa käyttöoikeuden.

Tekijänoikeuslain nimenomaisen säännöksen mukaan teoksen kappaleen luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutusta. Tekijänoikeudet kuuluvat tekijälle fyysisen teoskappaleen luovutuksen jälkeen, jos muuta ei ole sovittu. Näin esimerkiksi museo, joka on ostanut valokuvataiteen kappaleen, tarvitsee oikeudenhaltijalta tekijänoikeusluvan, jos haluaa valmistaa postikortteja teoksesta myyntiin.

Tekijänoikeuslaissa on kustannussopimusta koskeva säännös, jonka mukaan käsikirjoitus tai muu teoksen kappale, jonka mukaan teos on monistettava, jää tekijän omaksi.

6. Suoja-aika

6.1 Tekijänoikeuden voimassaolo

Tekijänoikeuslaki suojaa teoksia määrätyn ajan. Tämän suoja-ajan jälkeen teosten käyttöön ei tarvita tekijän lupaa. Tekijänoikeus valokuvateokseen on voimassa tekijän elinajan ja 70-vuotta tekijän kuolinvuoden päättymisestä Suomesta kuten muualtakin EU- ja ETA-alueelta sekä USA:sta ja Venäjältä peräisin oleville teoksille. Muualta peräisin oleville teoksille suoja-aika on teoksen alkuperämaan suoja-aika, joka voi olla 50 tai 70 vuotta tekijän kuolinvuoden päättymisestä. Suoja-ajan piirin ulkopuolella olevien teosten käyttö on vapaata.

6.2 Valokuvaajan lähioikeuden suoja-aika Suomessa

Valokuvaajan lähioikeuden suoja-aika on lyhyempi kuin valokuvateoksen suoja-aika. Valokuvaajan lähioikeuden suoja-aika on 50 vuotta kuvan valmistusvuoden päättymisestä.

7. Sopiminen

7.1 Sopimuksen tehtävä

Sopimus on työkalu, jonka tarkoituksena on osaltaan auttaa osapuolet pääsemään haluttuun lopputulokseen. Sovitun projektin tultua suoritetuksi osapuolet ovat saavuttaneet sopimuksessa määritellyt päämäärät, esimerkiksi valokuvaaja on saanut sovitun korvauksen suoritettuaan sovitussa aikataulussa sovitun työmäärän. Tilaaja on saanut tarvitsemansa valokuvat ja tarvitsemansa laajuiset oikeudet.

Projektin alussa sopijapuolilla on usein hyvää tahtoa, luottamusta ja resursseja valokuvausprojektin, esimerkiksi tietyn kohteen kuvauksen toteuttamiseen. Alku tai aika ennen projektin aloittamista on oikea aika tehdä sopimus. Kun yhdessä sovittu päämäärä kirjataan siten, että se on molempien tarkistama, varmistetaan, että ollaan päästy yhteisymmärrykseen päämäärästä. Ihmiselle on luonnollista ymmärtää ja muistaa asiat omalta kannaltaan myönteisesti. Suullisesti sovitun projektin kokouksen osanottajille voi olla toisistaan eroavia kantoja jo kokouksesta lähdettäessä. Kun aikaa kuluu, on erittäin epätodennäköistä, että muistikuvat ovat yhtenevät.

Sopimus on proaktiivinen työkalu, jolla varmistetaan sopimuksen mukainen suoritus. Näin alussa vallinnut hyvä yhteishenki on tallella myös, kun sovittu yhteistyö on saatu toteutettua, ja yhteistyösuhde voi saada jatkoa.

Tekijänoikeuslaki on luonteeltaan sopimuksenvaraista oikeutta. Se tarkoittaa, että lailla on luonne lakina, joka luo oikeudet, mutta jättää oikeuksista sopimisen oikeudenhaltijan ja käyttäjän sopimusvapauden piiriin. Tekijänoikeudellisen tilanteen tulkinnassa sopimusosapuolten välillä ratkaiseva rooli ei olekaan tietyllä lainkohdalla, vaan osapuolten yhteisen sopimustahdon tulkinnalla. Markkinaoikeus on ratkaisussaan MAO:59/17 selvittänyt, että riitatilanteessa sopimuksen sisällöstä ratkaisevaa on objektiivisesti arvioitu asianosaisten yhteinen sopimustahto, ei yhden osapuolen yksipuolinen arvio (ks. ratkaisun kohta 19.). Markkinaoikeuden ratkaisussa MAO:59/17 oli tarkasteltu tilannetta, jossa osapuolten välillä oli sopimus, mutta käytön laajuutta ei oltu selkeästi sovittu

Sopimusvapautta on rajoitettu tekijän suojaamisen tarkoituksessa valokuvataiteen jälleenyöntikorvauksen ja tekijän moraalisten oikeuksien osalta.

7.2 Sopimuksen muoto ja valokuvien metadata

Tekijänoikeuslaki ei edellytä tekijänoikeuden luovutusta koskevalta sopimukselta määrättyä muotoa. Kirjallisen sopimuksen lisäksi myös suullinen tai hiljaiseen yhteisymmärrykseen perustuva eli konkludenttinen sopimus voi olla pätevä. Jotta molemmille osapuolille syntyy sama näkemys sopimuksen sisällöstä, ja jotta sopimuksen sisältö voidaan tarkistaa myös jälkikäteen, on sopimukset syytä kirjoittaa ja ne tulee säilyttää siten, että ne ovat jälkepäin löydettävissä.

Sopimuksen teon tapa voi vaihdella. Tarjous ja siihen saatu hyväksyvä vastaus muodostavat sitovan sopimuksen. Sopimuksen voi tehdä sähköpostilla, ja tällöin kyseiset sähköpostit, kuten tarjous ja siihen saatu hyväksyvä vastaus, on syytä säilyttää pdf-muodossa tai paperitulosteina. Sopimuksen lähettäminen allekirjoitettuna pdf-muodossa on myös pätevä. Sähköisessä palvelussa tehty sähköinen sopimusehtojen hyväksyntä on pätevä, jos hyväksyjä on kyennyt tutustumaan ehtoihin ennen hyväksyntää, ja hyväksyntä on aktiivinen toimenpide, jonka hyväksyjä tekee, kuten ”Hyväksyn käytön ehdot” -kohdan valitseminen. Tärkeintä on, että sopimuksesta käyvät ilmi selkeästi kaikki ehdot, joihin osapuolet sitoutuvat.

Valokuvaan liittyvät oikeudet, sopimukset ja kuvassa olevan henkilöön liittyvät sopimukset (ja rajoitukset) olisi hyvä kirjata myös valokuvan metadataan.

7.3 Käyttöoikeudesta tai oikeuksien omistamisesta sopiminen

Tekijänoikeuslain mukaisiin oikeuksiin on mahdollista luovuttaa joko käyttöoikeus tai omistusoikeus.

Jos omistusoikeus luovutetaan, ei tekijälle tai valokuvaajalle jää enää taloudellisia oikeuksia, koska yksinoikeus on siirtynyt toisen tahon omistukseen. Moraalisten oikeuksien osalta valokuvateoksen tekijää suojataan siten, että sopiminen on rajoitettua.

Jos asiakkaalle myönnetään käyttöoikeus, tulee määritellä käyttöoikeuden luonne ja laajuus.

Käyttöoikeuden luonne voi olla yksinomainen tai ei-yksinomainen käyttöoikeus.

Ei-yksinomainen oikeus tarkoittaa sitä, että tekijä tai valokuvaaja voi luovuttaa samanlaisen käyttöoikeuden myös kolmannelle. Yksinomainen oikeus tarkoittaa, että tekijä tai valokuvaaja ei voi luovuttaa kolmannelle samanlaista oikeutta, eikä käyttää teosta tai valokuvaa itse. Voidaan myös sopia, että valokuvaaja voi jatkaa omaa käyttöään esimerkiksi portfoliossaan, mutta ei voi luovuttaa käyttöoikeutta muulle taholle kuin alkuperäiselle asiakkaalle.

Käyttöoikeuden laajuus voidaan määritellä monin eri tavoin. Käyttöoikeuden voi luovuttaa ajallisesti rajoitettuna tai ilman aikarajaa. Lisäksi käyttöoikeutta voidaan rajata maantieteellisesti. Internet ylittää maiden väliset rajat, mutta käyttö internetsivustoilla voidaan sopia tiettyihin sivustoihin rajatuksi.

Sopimuksissa on hyvä sopia tekijänoikeuden omistuksen tai käyttöoikeuden siirtymishetki; esimerkiksi käyttöoikeus siirtyy, kun asiakas on kokonaisuudessaan maksanut laskun mukaisen korvauksen.

Se, minkä laajuisena ja laatusena oikeudet kulloinkin siirtyvät tekijältä tai valokuvaajalta, määräytyy sopimuksen perusteella. Näin riitatilanteita, joissa selkeää sopimusta ei ole, on usein mahdoton selvittää ilman pitkää ja kallista tuomioistuinmenettelyä. Osapuolella, joka vetoaa hänelle siirtyneeseen oikeuteen, on näyttövelvollisuus oikeuden siirtymisestä.

7.4 Muuttamisesta ja edelleenluovutuksesta sopiminen

Tekijänoikeuslain 28 §:n mukaan teoksen muuttamisoikeudesta ja oikeudesta edelleenluovuttaa teoksen oikeudet on sovittava nimenomaisesti. Siten valokuvateoksen tai valokuvan muuttaminen voi olla muuttamiskiellon vastaista, vaikka kyse ei olisi respektioikeuden loukkauksesta.

Valokuvan digitaalinen käyttäminen ja viestintäkäyttö edellyttävät edelleenluovuttamisoikeudesta sopimista. Usein käyttäjä tarvitsee käyttöoikeuden erilaisilla digitaalisilla alustoilla ja palveluissa, kuten sosiaalisen median palveluissa käyttämiseen.

Markkinaoikeuden ratkaisussa MAO:59/17 oli kyse myös siitä, oliko tapahtunut edelleenluovutusta, kun markkinointikäyttöä oli toteutettu konsernin tytäryhtiöiden avulla. Markkinaoikeus katsoi, että kyse ei ollut tekijänoikeutta loukkaavasta edelleenluovutuksesta.

Muuttamis- ja edelleenluovutusosoikeudesta on mahdollisuus sopia laajasti. Markkinaoikeus on todennut, että ehto, jonka mukaan Sanoma News Oy:lle ja sen kanssa samaan konserniin kuuluville yhtiöille siirtyvät freelancer-valokuvaajan kaikki nykyiset ja tulevat taloudelliset oikeudet mukaan lukien muuntelu-, muuttamis- ja edelleenluovutusosoikeus, ei ollut kohtuuton.⁶

7.5 Moraalisista oikeuksista sopiminen

Valokuvateoksen tekijä

Valokuvateoksen tekijän moraalisisista oikeuksien osalta mahdollisuutta tehdä sitovia sopimuksia on rajoitettu tekijänoikeuslain 3 §:n 3 momentissa. Sen mukaan isyysoikeudesta ja respektioikeudesta voi sitovasti luopua vain, jos kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Tekijä voi sitovasti luopua 3 §:n mukaisista oikeuksistaan vain tietyissä rajoitetuissa tapauksissa, eli esimerkiksi valokuvateoksen tekijä voi sopia, ettei hänen nimeään ilmoiteta tietyssä käytössä. Sen sijaan tekijän osalta lause, jossa luovutaan isyysoikeudesta ja respektioikeudesta, ei olisi tekijää sitova, vaan tekijä voisi vedota isyysoikeuteensa tai respektioikeuteensa sopimuksesta huolimatta.

Valokuvaajan lähioikeus

Valokuvaajan lähioikeus ei sisällä viittausta tekijänoikeuslain 3 §:n 3 momenttiin eli valokuvaajan osalta sopimusvapautta ei ole rajoitettu. Valokuvaaja voi sitovasti luopua isyysoikeudestaan ja respektioikeudestaan valokuvaan, eikä luopumisen tarvitse olla laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettua.

7.6 Tekijänoikeuden luovutusta koskevan kohtuuttoman sopimusehdon sovittelu

Tekijänoikeuslain 29 §:ään otettiin vuonna 2015 säännös tekijänoikeuden luovutusta koskevan kohtuuttoman sopimusehdon sovittelusta. Jos teoksen alkuperäisen tekijän sopimuksen ehto on alalla vallitsevan hyvän sopimustavan vastaisella tavalla tai muutoin kohtuuton, tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, tekijänoikeuden luovutusta koskevaa ehtoa voidaan sovittaa tai se voidaan jättää huomioon ottamatta. Kohtuuttomuutta arvioitaessa on otettava huomioon sopimuksen koko sisältö, osapuolten asema sopimusta tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat.

Hyvällä sopimustavalla tarkoitetaan esimerkiksi kullakin toimialalla yleisesti käytettyjä ja hyväksytyjä sopimusehtoja tai sellaisia käytänteitä, jotka perustuvat toimialan toimijoiden keskinäisiin puite- tai mallisopimuksiin. Näin ollen yleisistä sopimuskäytännöistä poikkeavia sopimusehtoja voitaisiin mahdollisesti pitää kohtuuttomina.⁷

Oikeuskirjallisuuden mukaan näin todettaessa lienee ajateltu tilanteita, joissa sopimuksen keskeinen ja usein ainoa kohde on tekijänoikeudella suojatun suoritteen tuottaminen. Sopimus koskee tällöin esimerkiksi valokuvan tai muun vastaavan suoritteen tuottamista.⁸ Kohtuullistamiseen vetoava tai sitä haluava kantaa kuitenkin näyttötaakan siitä, että kohtuuttomuuden perustavat tosiseikat ovat olleet olemassa. Tämä koskee myös 29 §:ssä tarkoitettua alalla vallitsevaa hyvää sopimustapaa.⁹

8. Tekijänoikeus työsuhteessa

8.1 Työnantajan tavanomainen käyttö

Tekijänoikeus syntyy aina luonnolliselle henkilölle. Näin ollen myös työsuhteessa luodun teoksen tekijänoikeudet syntyvät tekijälle. Työsuhteessa työnantajalle siirtyvä käyttöoikeus on osa työntekijän vastasuoritusta työsopimussuhteessa. Se, kuinka laaja tämä työnantajan käyttöoikeus on, ratkeaa työsuhteen ehtojen perusteella. Tavanomaisesti tämä tarkoittaa, että jos asiasta ei ole sovittu, ja asiaa tarkastellaan lainsäädännön pohjalta, saa työnantaja käyttöoikeuden tavanomaisen toimintansa edellyttämässä laajuudessa. Tällöin esimerkiksi mainostoimistossa työskentelevän valokuvaajan oikeudet luovutettaisiin tavanomaisessa toiminnassa asiakkaalle ja asiakkaan mediakäyttöön.

Pohjoismaisessa oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa on katsottu, että työnantajalle siirtynyt käyttöoikeus on pysyvä ja säilyy myös työsuhteen päättymisen jälkeen saman laajuisena, kuin se on ollut työsuhteen aikana.

Ellei muuta ole sovittu, säilyy omistusoikeus tekijänoikeuteen tekijällä tai valokuvaajalla. Tekijä tai valokuvaaja voisi siten, ellei muuta ole sovittu, käyttää esimerkiksi valokuvia, jota hän on ottanut työtehtävissään, osana myöhemmän yrityksensä portfolioa, jos tällaista käyttöä ei rajoita muu valokuviin kohdistuva oikeus. Entisen työntekijän myöhempiä käyttöä valokuvilla, joita hän on tehnyt osana työtehtäviään, voi rajoittaa esimerkiksi se, että kohteena on työnantajan liikesalaisuuden suojan piirissä oleva tuote, kuvan kohde on tavaramerkkioikeuden suojaama, kyseessä on henkilön kuva, käyttö olisi aikaisemman työnantajan kanssa kilpailevaa käyttöä työsopimuksen kilpailukiellon vastaisesti tai käyttö olisi Kansainvälisen kauppakamarin ICC:n markkinointisääntöjen vastaista ja

7 HE 181/2014, s. 20

8 Ks. tältä osin esimerkiksi Harenko, Kristiina – Niiranen, Valtteri – Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus, Helsinki 2016, s. 363

9 Harenko, Kristiina – Niiranen, Valtteri – Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus, Helsinki 2016, s. 366

sopimatonta menettelyä liiketoiminnassa. Jos esimerkiksi aikaisempi työnantaja on kuvauttanut teollisuusyrittäjä X:n tiloja ja tuotteita, antaisi näiden kuvien käyttö valokuvaajan uuden yrityksen markkinointiin virheellisen kuvan siitä, että teollisuusyrittäjä X on uuden valokuvayrittäjän asiakas. Laki sopimattomasta menettelystä liiketoiminnassa olisi esteenä tällaiselle käytölle.

8.2 Oikeuksista sopiminen työsuhteessa

Työntekijä ja työnantaja voivat sopia työsuhteessa tehtyjen teoksien ja valokuvien käytön ehdoista. Sopiminen voi tapahtua nimenomaisella kirjallisella tai suullisella sopimuksella tai esimerkiksi sähköposteilla. On myös mahdollista, että oikeuksien luovutuksesta katsotaan sovitun hiljaisesti eli konkludenttisesti, vaikka nimenomaista sopimusta ei olisikaan tehty, jos voidaan päätellä, että työsuhteen osapuolet ovat tarkoittaneet teoksen oikeuksien siirtyvän työnantajalle.

Jos työntekijän teosta on käytetty laajemmin kuin työsuhteessa on sovittu tai voidaan näyttää osapuolten kesken tarkoitetun, kysymyksessä on teoksen käyttö, johon olisi tarvittu tekijältä nimenomainen suostumus.

Koska työnantajan ja työntekijän oikeuksia tulee aina tarkastella tapauskohtaisesti, on työnantajalle siirtyneen oikeuden laajuus aina selvitettävä kussakin yksittäistapauksessa. Työsuhteen osapuolilla voi olla hyvin erilainen näkemys siitä, mitä kuuluu tavanomaiseen käyttöön, mitä on konkludenttisesti sovittu, tai mikä on alan vallitseva käytäntö. Jos työsuhteessa syntyvien tekijänoikeuksien käyttöoikeudet halutaan selkiyttää, tulee sopia, mitkä oikeudet siirtyvät työnantajalle, ja mitkä oikeudet, kuten oikeus näyttely- tai portfoliokäyttöön, jäävät valokuvaajalle. Sopimuksessa tulisi myös nimenomaisesti sopia valokuvien käytöstä työsuhteen päättymisen jälkeen.

Valokuvaajien osalta tekijänoikeudesta työsuhteessa on sovittu myös esimerkiksi journalistien työehtosopimuksessa. Työehtosopimukseen pääset tutustumaan tästä:

<https://journalistiliitto.fi/fi/pelisaannot/yleista-tyoehdoista/>

9. Oikeuksien yhteishallinnointi

9.1 Lainauskorvaus kuvantekijöille

Yhteishallinnointijärjestö Kopiosto vastaa lainauskorvauksesta valokuvateosten tekijöiden osalta, ks. <https://www.kopiosto.fi/kopiosto/tekijoille-ja-kustantajille/> Kuvantekijöiden lainauskorvaustyöryhmässä ovat edustettuina Kopioston kuva-alan jäsenjärjestöt Finnfoto – Suomen Valokuvajärjestöt ry, Grafia ry, Kuvittajat ry, Sarjakuvantekijät ry sekä Kuvasto ry.

Lain mukaan tekijällä on oikeus korvaukseen, kun hänen teoksiaan lainataan yleisölle kirjastoista. Valokuvien osalta tämä tarkoittaa lainattujen kirjojen valokuvia. Kopiosto maksaa lainauskorvausta kuvantekijöille. Jos olet tehnyt valokuvia kirjoihin, voit ilmoittautua kirjojen kuvantekijäksi lainauskorvauspalvelussa osoitteessa <https://kopiostoextra.fi/lainauskorvaus> Kerran yksittäisen julkaisun kuvantekijäksi ilmoittauduttuasi olet oikeutettu korvaukseen kyseisen julkaisun osalta aina, jos julkaisu on mukana lainaustilastoissa. Korvaukseen oikeutettua kuvitusta ovat esimerkiksi valokuva ja kansikuva. Korvausta saavien julkaisujen joukko vaihtelee vuosittain lainauksen mukaan. Korvausten kohdistumista auttavat julkaisujen huolellisesti laaditut tekijätiedot, jossa kuvatiedostojen metadata toimii tärkeänä tekijätietojen lähteenä.

9.2 Valokopiointi ja lupa oppilaitoksille

Valokopiointiin oikeuttavan luvan myöntää tekijänoikeuslain erityissäännöksen perusteella kaikkia tekijöitä edustava järjestö, Kopiosto. Tekijänoikeuslain erityissäännöksen mahdollistavalla sopimuslisenssillä Kopiosto myöntää luvat digitaalisen materiaalin hyödyntämiseen oppilaitoksissa, ks. <https://www.kopiosto.fi/kopiosto/tekijoille-ja-kustantajille/kopiointikorvaukset-jasenjarjestoille/>

Finnfoto ja JOKES jakavat Kopioston jakamia korvauksia apurahoina, ks. <https://finnfoto.fi/apuraha/> ja <https://jokes-saatio.fi/>

9.3 Valokuvataiteen jälleenmyyntikorvaus

Kaikesta valokuvataiteen ja muun kuvataiteen jälleenmyynnistä, johon osallistuu myyjänä, ostajana tai välittäjänä taidemarkkinoiden ammattilainen, on valokuvataiteen teoksen tekijällä luovuttamaton oikeus saada jälleenmyyntikorvaus. Jälleenmyyntikorvaus on prosenttiosuus myydyin teoksen arvonlisäverottomasta myyntihinnasta. Oikeus jälleenmyyntikorvaukseen koskee valokuvataiteen teoksia ja muita kuvataiteen teoksia. Jälleenmyyntikorvauksen kerää ja tilittää taiteilijoille tekijänoikeusjärjestö, Suomessa Kuvastory. Taiteilija ei voi kerätä jälleenmyyntikorvausta itse, eikä taiteilija voi myöskään luopua oikeudestaan kuvataiteen jälleenmyyntikorvaukseen.

10. Tekijänoikeuslain vastainen luvaton käyttö

Jos valokuvan käyttöön ei ole saatu oikeudenhaltijan lupaa tai sitä ei salli jokin tekijänoikeuslain poikkeussäännös, on kyseessä tekijänoikeuslain vastainen luvaton käyttö.

Jos huomaat mielestäsi luvattoman käytön verkossa, ota käytöstä kuvakaappaus esimerkiksi Snipping Tool -työkalulla. Tarkastele, sopiiko havaitsemasi käyttö jonkin poikkeussäännön piiriin. Kuvan siteeraaminen voi olla sallittua esimerkiksi silloin, kun yliopiston opinnäytetyössä julkaistu valokuva valaisee opinnäytteen tekstiä.

Jos mikään poikkeussäännös ei sovellu, on kyseessä tekijänoikeuslain vastainen luvaton käyttö. Jos luvaton käyttäjä on valmis sopimaan käytön, voit myös näissä tilanteissa soveltaa strategiaasi mukaista immateriaalioikeuksien käytöstä sopimista. Voit neuvotella kuvan käytön ehdoista, joita ovat esimerkiksi sinun nimesi esiin tuominen, korvaus tai kuvan poistaminen. Lainsäädäntö on luvattoman käytön tilanteissa valokuvaajan puolella. Tietoa toimintatavoista tekijänoikeuslain vastaisesta luvattomasta käytöstä voit myös lukea täältä: <https://finnfoto.fi/tyokalut/>.

Jos kuva on julkaistu jollakin alustalla ja haluat poistaa kuvan alustalta, toimi alustan ohjeiden mukaisesti. Esimerkiksi Instagramin ohjeet löydät täältä <https://help.instagram.com/454951664593304> ja Facebookin täältä https://www.facebook.com/help/1020633957973118?helpref=about_content

11. Tekijänoikeussuojan ja tekijän merkitseminen

11.1 ©-merkintä

Tekijänoikeus on voimassa ilman tekijän merkintää. Yleismaailmallisen tekijänoikeussopimuksen mukainen tapa ilmoittaa tekijänoikeuden haltija on merkintä: © teoksen ensimmäinen julkaisuvuosi ja oikeudenhaltija – siis esimerkiksi © 2019 Kirsi Kuva. Julkaisutuissa kappaleissa Copyright-merkintä ilmoittaa oikeudenhaltijan, jonka luvalla teos on julkaistu. Copyright merkintää on suositeltavaa käyttää, jos haluaa selvittää esimerkiksi verkkosivun kävijöille, että kyseessä on tekijänoikeuslain suojaama teos. Copyright-merkinnän saa aikaan esimerkiksi Word-ohjelmassa painamalla ctrl+alt+c. Copyright-merkintä ei luo tekijänoikeutta, eikä sen käyttö ole edellytyksenä tekijänoikeudelle. Joissain maissa sen käyttö voi vaikuttaa luvattomasta käytöstä saataviin korvauksiin.

11.2 Tekijän nimen merkitseminen ja jäljennös

Teokseen saa toinen vain tekijän toimeksiannosta merkitä tekijän nimen tai nimimerkin. Teoksen jäljennökseen ei tekijän nimeä tai nimimerkkiä saa panna sillä tavoin, että jäljennös voidaan sekoittaa alkuperäisteokseen. Jos valmistaa tai levittää yleisön keskuuteen valokuvateoksen jäljennöksen on merkittävä jäljennös siten, että se ei ole sekoitettavissa alkuperäisteokseen.

Julkaisujen huolellisesti laaditut tekijätiedot auttavat myös korvausten kohdistumista, jossa kuvatiedostojen metadata toimii tärkeänä tekijätietojen lähteenä.

12. Valokuvan kohteen oikeudet

12.1 Valokuvan kohteen oikeudet tekijänoikeuslaissa

12.1.1 Valokuvaamalla tehty muotokuva ja tilattu muotokuva

Valokuvaamalla valmistetun muotokuvan tilaajalla on silloinkin, kun valokuvaaja on pidättänyt itselleen oikeuden teokseen, oikeus antaa lupa muotokuvan ottamiseen sanoma- tai aikakauslehteen tai elämäkertakirjoitukseen, jollei valokuvaaja erikseen ole pidättänyt oikeutta kieltää sitä.

Ellei toisin ole sovittu, tekijä tai valokuvaaja ei saa käyttää oikeuttaan tilauksesta tehtyyn muotokuvaan tilaajan, tai tämän kuoltua, hänen leskensä ja perillistensä suostumuksetta. Eli tilauksesta valmistettua muotokuvaa ei saada myydä esimerkiksi jonkin tuotteen mainoskampanjassa käytettäväksi ilman kuvatun henkilön suostumusta.

Muotokuvaa saa näyttää julkisesti, asettaa näyttelyyn tai näyteikkunaan.

12.1.2 Visuaalinen teos valokuvan kohteena

Jos valokuvataan visuaalinen teos, kuten itsenäinen ja omaperäinen piirros, maalaus, seinämaalaukset tai graffiti tai keraaminen teos, saavat nämä teokset tekijänoikeuslain mukaista teossuojaa. Kun teos valokuvataan, valmistetaan silloin teoksesta kappale. Kappaleen valmistamiseen tarvitaan kuvataiteen teoksen tekijän lupa, ellei kyse ole poikkeussäännöksen sallimasta kappaleen valmistamisesta. Poikkeussäännöksiä on käsitelty myös luvussa 4.

Myös taidekäsityön ja taideteollisuuden teokset voivat saada teossuojaa. Tanskan korkein oikeus katsoi, että omaperäisten keramiikkakulhojen tekijän lupa olisi tullut saada kulhojen valokuvaamiseen ruokapakkausten valokuviin:

<http://ipkitten.blogspot.com/2019/02/danish-supreme-court-in-wurtz-v-coop.html>

12.1.3 Esittävä taiteilija valokuvan kohteena

Esittävän taiteilijan kuten laulajan tai näyttelijän, esityksen toisintamiseen valokuvamalla ja valokuvan käyttöön tulee saada esiintyvän taiteilijan lupa, ellei jokin poikkeussäännös sovellu.

12.1.4 Rakennuksen tai julkisella paikalla pysyvästi olevien taideteosten toisintaminen

Teoksen, esimerkiksi veistoksen kuvaaminen on sallittua, kun teos on pysyvästi sijoitettu julkiselle paikalle tai sen välittömään läheisyyteen. Jos teos on pääaihe, kuvaa ei saa käyttää ansiotarkoituksessa. Tekstiin liittyvän kuvan saa kuitenkin ottaa sanomalehteen tai aikakauskirjaan. Valokuvaa tällaisesta teoksesta ei saa julkaista pääaiheena ansiotarkoituksessa ja esimerkiksi postikorttiin on saatava oikeudenhaltijan lupa. Lupaa voi tiedustella Kuvasto ry:ltä. Jos kuitenkin tehdään lehtiartikkeli esimerkiksi Helsingin julkisista veistoksista, saa veistoksen kuvan julkaista teosta käsittelevän tekstin yhteydessä. Kuvanveistäjän tai muun tekijän nimi tulee mainita hyvän tavan mukaisesti, poikkeussäännös on poikkeus vain taloudellisista oikeuksista, ei isysoikeudesta.

Pysyvästi julkisella paikalla olevia kuvataiteen teoksia koskevaa poikkeussäännöstä ei sovelleta graffiteihin, joihin on saatu määräaikainen lupa tai jotka on tehty ilman rakennuksen omistajan lupaa.

Rakennuksen saa valokuvata ja valokuvan saa julkaista. Arkkitehdin nimi tulee mainita hyvän tavan mukaisesti.

12.2 Valokuvan kohteena olevan henkilön oikeudet tärkeimmissä tietosuojalaeissa

Jos kuvissa on tunnistettavia henkilöitä, valokuvaajan tulee huomioida yksityisyyden suoja ja henkilötietojen suoja. Henkilön valokuva on aina kuvatun henkilön henkilötieto. Henkilötietojen käsittely edellyttää tietosuojadokumentaatiota, jossa kuvattaville muun muassa kerrotaan, miten heidän kuviaan tullaan käyttämään. Vaadittavaa dokumentaatiota on käyty läpi jäljempänä kappaleessa 13.

Julkisella paikalla valokuvaaminen ja kuvien julkaisu on lähtökohtaisesti sallittua. Jos kyse on journalistisesta, akateemisesta, taiteellisesta tai kirjallisesta ilmaisusta, eli kuvia otettaisiin vaikkapa valokuvanäyttelyyn tai aikakauslehteen, tietosuoja-asetuksen velvoitteista dokumentaatiolle ja kuvattavan oikeuksille on säädetty rajoituksia. Kuvien ottamisen ja julkaisun sallittavuuden osalta asettaa viime kädessä rajat rikoslaki.

Tärkein henkilötietojen suoja käsittelevä säädös on tietosuoja-asetus ja sitä täydentävä kansallinen laki, tietosuojalaki. Yksityisyyden suoja ja henkilötietojen suoja käsitellään lisäksi useissa kansallisissa erityislaeissa ja rikoslaissa. Lisäksi eri aloilla on itsesääntelyä, joista merkittävimpiä ovat journalistin ohjeet: https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ sekä Kansainvälisen kauppakamarin ICC:n markkinointisäännöt:

<https://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2012/01/Markkinoinnin-kansainvaliset-ohjeet-ICC-Markkinointisaannot-final-version-2012.pdf>

Seuraavissa kappaleissa käsitellään valokuvan kohteena olevan henkilön oikeuksia näiden lakien näkökulmasta.

12.2.1 Tietosuoja-asetus

Tietosuoja-asetus luo henkilötietoja sisältävien valokuvien käyttäjälle velvollisuuden dokumentoida henkilötietojen käyttö ja säilyttää dokumentaatio. Tästä velvollisuudesta käytetään nimitystä osoitusvelvollisuus. Rekisterin syntymistä ei edellytetä. Henkilö, jota on kuvattu, on tietosuojalainsäädännössä nimeltään rekisteröity.

Rekisterinpitäjä on taho, joka määrittelee valokuvien käytön tarkoitukset ja keinot. Rekisterinpitäjä on hieman huono käännös termistä controller. Kyse on siis tahosta joka kontrolloi henkilön valokuvan käyttöä.¹⁰

Rekisterinpitäjä voi olla valokuvaaja tai esimerkiksi yritys, joka tilaa valokuvia kuvapankkiin. Jos valokuvaaja ei ole rekisterinpitäjä (controller) suhteessa kuvattaviin, on valokuvaaja henkilötietojen käsittelijä (processor) eli käsittelee (process) henkilötietoja rekisterinpitäjän puolesta tai lukuun. Tietosuoja-asetus luo aina vastuun sille, joka käsittelee henkilöitä kuvaavia valokuvia. Molemmilla on osoitusvelvollisuus, jonka mukaisesti on näytettävä asetuksen noudattaminen toteen dokumentaatiolla. Dokumentaatiota on käyty läpi kappaleessa 12.

Rekisteröidyillä, eli kuvatulla henkilöllä on seuraavat tietosuoja-asetuksen mukaiset oikeudet:

- Oikeus saada pääsy tietoihin
- Oikeus oikaista tietoja
- Oikeus poistaa tiedot ja tulla unohdetuksi
- Oikeus rajoittaa tietojen käsittelyä
- Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä toiseen
- Oikeus vastustaa tietojen käsittelyä
- Oikeus olla joutumatta automaattisen päätöksenteon kohteeksi.

Oikeuksien laajuus riippuu oikeusperusteesta ja henkilötietojen käsittelyn tarkoituksesta. Kaikkia oikeuksia siis ei voi käyttää kaikissa tilanteissa. Lisää tietoa oikeuksista voit lukea Tietosuojavaltuutetun sivulta:

<https://tietosuoja.fi/tunne-oikeutesi>.

Jos kyse on journalistisesta, akateemisesta tai taiteellisesta ilmaisusta, oikeudet eivät sovellu. Tätä käsitellään seuraavassa luvussa tarkemmin.

12.2.2 Tietosuojalaki

Journalistinen, akateeminen tai taiteellinen ilmaisu

Henkilötietojen suoja ei ole ainoa perusoikeus, vaan sitä toteutetaan suhteessa muihin perusoikeuksiin, kuten sananvapauteen. Tietosuoja-asetuksen edellyttämällä tavalla kansallisessa lainsäädännössä säädetään tarkemmin henkilötietojen suhteesta sananvapauteen ja tiedonvälityksen vapauteen. Tietosuoja-asetusta täydentävässä kansallisessa tietosuoja-laissa säädetään, että sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden turvaamiseksi henkilön oikeuksista voidaan poiketa, jos henkilötietoja käytetään journalistisen, akateemisen tai taiteellisen ilmaisun tarkoituksia varten. Oikeuksista voidaan poiketa vain, jos se on tarpeellista sananvapauden turvaamiseksi. Sananvapauden turvaamiseksi voisi siis olla mahdollista, että valokuvataiteen näyttelyssä on esillä valokuvia kuvia, joiden julkistamiseen ei ole kysytty lupaa.

¹⁰ Lisää tietoa rekisterinpitäjyydestä Tietosuojavaltuutetun sivulta: <https://tietosuoja.fi/organisaatiot> Ladattu 4.2.2019.

12.2.3 Rikoslaki

Vaikka valokuvan osalta harvoin on kyse tilanteesta, johon rikoslaki soveltuu, on rikoslain säännöksiä käsitelty, koska ne käytännössä asettavat rajat esimerkiksi sananvapaudelle suhteessa yksityisyyden suojaan. Siksi valokuvaajan on hyvä tuntea myös rikoslain säännökset.

(i) Kuvien ottaminen

Kuvien ottaminen julkisella paikalla on lähtökohtaisesti sallittua. Tilan omistaja tai haltija voi omistus- tai hallintaoikeutensa nojalla kieltää valokuvaamisen tilassa tai antaa siihen liittyviä ohjeita. Sananvapauden käyttäminen voi kuitenkin sallia kuvaamisen ja kuvien julkaisun. Sananvapaus on suurimmillaan tiedonvälityksen tarkoituksessa ja rajoitetumpaa esimerkiksi mainoskuvauksen ja markkinointikäytön osalta.

Kuvaamiseen julkisella paikalla voi soveltua salakatselua koskeva rikoslain 24 luvun 6 §. Säännös soveltuu siihen henkilöön, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee taikuvaa (i) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka (ii) yleisöltä suljetussa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten. Esimerkiksi kodin tai vapaa-ajan asunnon pihapiiri ja ranta ovat kotirauhan suojaamia paikkoja.¹¹

Jotta toiminta on salakatseluna rangaistavaa, toiminnan tulee olla ensinnäkin kuvaamista teknisellä laitteella, kuten kameralla. Toisekseen kuvaamisen tulisi tapahtua säännöksen tarkoittamassa mielessä oikeudettomasti. Oikeudetonta ei ole esimerkiksi nimenomaan sallittu kuvaaminen tai tilanne, jossa kuvaamiseen on saatu tarkkailtavan suostumus.¹²

Ihmisten kotien lisäksi suoja ulottuu kuvaamiseen tiloissa, jossa harjoitetaan intiimejä, yksityisyyteen kuuluvia toimia, kuten pukeutumistila, sekä yleisöltä suljettuihin paikkoihin. Yleisöltä suljetulla paikalla tarkoitetaan paikkaa, johon yleisöllä ei ole pääsyä. Tarkoituksena on suojata yksityisyyttä tilanteissa ja paikoissa, joissa oleskelua ihmiset pitävät yksityiselämäänsä kuuluvana tai eri syistä arkaluonteisena. Tällaisia voisivat olla yhdistysten ja muiden yksityisten järjestöjen ja yhteisöjen kokoukset ja muut yksityiset tilaisuudet. Myös yleisöltä suljetut muut kokoukset olisivat salakatselulta suojattuja. Samoin esimerkiksi oleskelu sairaalassa tai muussa hoitolaitoksessa olisi lainkohdassa tarkoitettujen suojan piirissä. Lisäksi tarkoituksena on suojata muun muassa virastoissa ja toimistoissa työskentelevien rauhaa ja yksityisyyttä sellaisissa paikoissa, joihin yleisöllä ei ole pääsyä. Suoja ei koske yleisöä varten erityisesti järjestettyjä palvelupisteitä.¹³

Oikeudetonta ei yleensä olisi kokousväen avoimesti tapahtuva valokuvaaminen, jos sen tekee kokoukseen osallistuja tai kokousta luvallisesti seuraamassa oleva henkilö. Samoin olisi arvioitava valokuvan ottamista perhejuhlasta, johon kuvaaja osallistuu. Tällaista tavanomaista kuvaamista, johon kuvattavat osaavat varautua, ei voida pitää oikeudettomana eikä yleensä myöskään yksityisyyttä loukkaavana, vaikkei joku kuvattavista ehtisikään havaita kuvatuksi tulemistaan.¹⁴

11 THO:2018:9

12 HE 184/1999 vp, s. 27–30.

13 HE 184/1999 vp, s. 27–30.

14 HE 184/1999 vp, s. 27–30.

(ii) Kuvien julkaisu

Loukkaava tiedon levittäminen

Rikoslain 25 luvun 8 §:n mukaan se, joka oikeudettomasti (i) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai (ii) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatuille taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. Jotta teko siis olisi rangaistava, levitettävän tiedon tulee koskea ensinnäkin loukatun henkilön yksityiselämää. Yksityiselämän käsitteen ydin sisältää sen, että yksilöllä tulee olla tietty yksityisyyden piiri, johon kuuluvat asiat hänellä on oikeus pitää omana tietonaan, jos hän haluaa. Säännöksen tulkinnan kannalta keskeistä on se, miten suuren joukon käytetty väline saavuttaa. Teon täyttyminen ei edellytä tietoon saattamista, vaan riittää, että yksityiselämää koskeva tieto on toimitettu lukuisten ihmisten saataville esimerkiksi tietoverkkoon.¹⁵

Säännöksessä on lisäksi tarkennettu sitä, milloin kyseessä ei ole yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen. Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Nämä ovat aloja, joissa toimivien yksityiselämän suoja olisi muita suppeampi, kuten politiikka, elinkeinoelämä sekä julkinen virka tai tehtävä. Näissä tehtävissä toimivien yksityiselämän suoja koskevaa tietoa voidaan esittää, jos se liittyy asianomaisen menettelyyn mainitussa toiminnassa ja jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Mainitut alat ovat sellaisia, joilla yleensä esiintyy yhteiskunnallisesti merkittäviä toimintoja kuten merkittävää vallan – taloudellisen tai poliittisen – käyttöä. Sananvapauden rajoittamiseen tulee suhtautua erityisen pidättyvästi silloin, kun on kysymys keskustelusta, jolla on yleistä mielenkiintoa.¹⁶

Henkilön oma suostumus yksityisasioiden julkaisemiseen tekee julkaisemisen luvalliseksi. Tällöin on esimerkiksi sallittua kertoa joukkotiedotusvälineissä viihdetaitelijoiden yksityisasiota. Suostumuksen voi antaa vain omia tietojaan koskien. Julkisuuden henkilön sukulaisia tai ystäviä yksityiselämän suppeampi suoja ei koske.

Yksityiselämää koskevasta tiedon levittämisestä on olemassa korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä. Ratkaisukäytäntö antaa lähtökohdan sille, kuinka sananvapautta ja yksityisyyden suoja on punnittava haastavimmissa tulkintatilanteissa. Tapauksessa KKO:2018:81 A:n ja B:n katsottiin syyllistyneen yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen. A oli 4.1.2014 kuvannut perheensä kotona videon tilanteesta, jossa sosiaaliviranomaiset ja poliisi olivat tulleet noutamaan hänen huostaanotettuja, 9-vuotiaita lapsiaan C:tä ja D:tä. Kuvaamansa videon A ja B olivat julkaisseet internetissä YouTube-videopalvelussa siten, että lasten asuinpaikka oli ilmennyt videon nimestä. B oli poistanut videon YouTube-sivustolta syyskuussa 2014. Julkaistulla videolla näkyy, kuinka poliisit kantavat vastaanhangoittelevat ja huutavat lapset kotoaan kahteen autoon. Lasten

15 HE 184/1999 vp, s. 31–33.

16 HE 184/1999 vp, s. 31–33.

kasvot on videolla pääosin sumennettu, mutta osittain sekä lasten että muiden videolla esiintyvien henkilöiden kasvot ovat näkyvissä. Videolla kuului sekä lasten että muiden henkilöiden ääniä. Myös lasten kotitalo ja sen pihapiiri näkyivät.

Korkein oikeus punnitsi tapauksessa yksityisyyden suojaa suhteessa sananvapauteen muun muassa ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan ensinnäkin perustavanlaatuinen arviointiperuste on se, onko esimerkiksi lehtiartikkelilla tai kuvalla edistetty yleisen mielenkiinnon alaan kuuluvaa keskustelua.

Korkein oikeus arvioi ratkaisussa myös sitä, mitkä tiedot videolta ilmenevät, ja miltä osin nämä tiedot kuuluvat yksityiselämään. Videolla esiintyvien lasten kasvot on pääosin sumennettu, mutta hetkittäin kasvot ovat olleet myös näkyvissä. Lisäksi videolta näkyy muita lasten tunnistamista helpottavia seikkoja, kuten kuvaa lasten äidistä ja kodin pihapiiristä. B on lisäksi kertonut, että YouTube-palvelussa julkaistun videon nimessä oli mainittu lasten asuinpaikka ja se, että kyse oli kaksospojista. Korkein oikeus katsoo, että videolta ilmenevien tietojen perusteella A:n perheen tuntevat tai tietävät henkilöt ja perheen talon läheisyydessä asuvat henkilöt ovat voineet tunnistaa lapset, ja että näitä henkilöitä on ollut useita. Videolta ilmenee lisäksi, että kysymys on huostaanottoon liittyvästä tilanteesta. Siten myös lasten lastensuojelun asiakkuus ilmenee videolta. Samoin lasten voimakkaat tunnetilat ja kärsimys ovat selvästi havaittavissa. Korkein oikeus toteaa, että tällaiset tiedot kuuluvat selvästi yksilön yksityiselämän piiriin ja sen ydinalueeseen. Näin ollen A:n ja B:n katsottiin syyllistyneen yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen.

Kunnianloukkaus

Rikoslain 25 luvun 9 § koskee kunnianloukkausta. Se, joka esittää toisesta virheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulla taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa tai muuten halventaa toista, voi syyllistyä kunnianloukkaukseen. Kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa, ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Kunnianloukkauksena ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Kunnianloukkaukselle on ominaista, että kysymys on tiedosta tai tietoa lähellä olevasta vihjauksesta, joka on perätön. Jos väite on tosi, teko voisi tulla rangaistavaksi kunnianloukkauksena, jos tiedolla tai vihjauksella tahallisesti halvennetaan toista.

12.3 Kuvaamispaikkaa koskevaa erityissäätelyä ja ohjeistusta

Kuvaamista tietyissä paikoissa koskevat erityissäännökset. Valokuvaajan tulisi ennen kuvaamisen aloittamista tarkistaa, koskeeko kuvauspaikkaa erityissäätely tai ohjeistus.

Lentokentillä kuvaamisesta on tilojen haltija antanut erityisiä määräyksiä, jotka liittyvät muun muassa turvallisuuteen. Esimerkiksi mainosyhtiöiden pienimuotoisia kuvauksia koskevat pyynnöt ja tiedustelut on hyvä lähettää viisi arkipäivää ja suuremmissa tuotannoissa kolme viikkoa ennen toivottua kuvauspäivää. Pääsääntöisesti dronen tai kuvauskopterin lennättäminen viiden kilometrin säteellä lentoasemasta on kielletty. Lue tarkemmat ohjeet täältä: <https://www.droneinfo.fi/fi>

Kuvaamisesta julkisissa liikennevälineissä liikennöijä voi antaa erityisiä ohjeita. Esimerkiksi HKL kertoo, että raitiovaunuissa, metrojunissa, metroasemilla ja Suomenlinnan lautalla kuvaamiseen ei tarvita erillistä lupaa, mutta HKL toivoo yhteydenottoa, jotta he voivat antaa turvallisuuteen ja kuvaamiseen liittyviä lisäohjeita ja informoida henkilökuntaa kuvauksesta. Kuvaajia/kuvausryhmiä pyydetään työskentelemään siten, että matkustajien matkanteko häiriintyisi mahdollisimman vähän. Lisäksi HKL suosittelee, että kuvaukset ajoitettaisiin ruuhka-ajan (arkisin klo 7–9 ja 15–17) ulkopuolelle.¹⁷

Myös VR:llä on oma ohjeistuksensa kuvaamisesta. Kuvaustilanteiden turvallisuuden ja sujumisen takaamiseksi tiedotusvälineiden edustajien toivotaan ottavan etukäteen yhteyttä VR Groupin viestintään, joka välittää tiedon tulevasta kuvaamisesta junahenkilökunnalle. Median edustajien ja kuvaajien pääsy yleisöltä suljettuihin ei-julkisiin tiloihin, kuten varikoille ja konepajoille, vaatii etukäteen pyydetyn luvan ja sopimisen.¹⁸

12.4 Valokuvien käyttö markkinoinnissa

Jos valokuvia on tarkoitus käyttää markkinoinnissa, tulee huomioida markkinointia koskeva lainsäädäntö, alan itsesääntely sekä mahdolliset yrityksen sisäiset ohjeistukset. Jos markkinoinnissa käytetään kuvaa henkilöstä, tulee henkilöltä saada suostumus kuvan käyttöön markkinoinnissa.

Kuluttajamarkkinointia koskee kuluttajansuojalaki, jonka mukaisesti markkinointi ei saa olla hyvän tavan vastaista, eikä siinä saa käyttää kuluttajien kannalta sopimatonta menettelyä. Kuluttajamarkkinointia valvoo Kilpailu- ja kuluttajavirasto:

<https://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/markkinointi-ja-menettely-asiakassuhteessa/>

Laki sopimattomasta toiminnasta elinkeinotoiminnassa kieltää sopimattoman menettelyn. Elinkeinoiminnassa ei saa käyttää hyvän liiketavan vastaista tai muutoin toisen elinkeinonharjoittajan kannalta sopimatonta menettelyä. Kansainvälisen kauppakamarin ICC:n markkinointisääntöjen vastainen markkinointi voi olla sopimatonta menettelyä.

Julkisen sanan neuvosto ja Mainonnan eettinen neuvosto ovat itsesääntelyelimiä, jotka antavat myös valokuvien käytön ohjeistusta. Journalistin ohjeiden tavoitteena on tukea sananvapauden vastuullista käyttämistä joukkoviestimissä ja edistää ammattieettistä keskustelua. Ohjeiden noudattamista valvoo Julkisen sanan neuvosto. Lisää tietoa löydät täältä: https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/

Mainonnan eettinen neuvosto soveltaa Kansainvälisen kauppakamarin ICC:n markkinointisääntöjä, joita tulee noudattaa markkinoinnissa. Lisäksi neuvostolla on hyvää markkinointitapaa koskevat periaatteet:

<https://kauppakamari.fi/lautakunnat/men/sovellettavat-saannot/>

Yrityksen eettiset ohjeet on usein julkaistu yrityksen verkkosivuilla tai niitä voi tiedustella yritykseltä. Markkinointi ei saa olla ristiriidassa yrityksen arvojen kanssa.

12.5 Henkilön oikeus korvaukseen kuvaamisesta

Kansainvälisen Kauppakamarin ICC:n Markkinointisääntöjen 14 artiklan mukaan markkinoinnissa ei tule käyttää yksityisen tai julkisen henkilön kuvaa ilman häneltä etukäteen hankittua lupaa. Myös henkilöön viittaaminen markkinoinnissa edellyttää lupaa. Markki-

17 Esiintyminen ja kuvaaminen HKL:n tiloissa ja kulkuvälineissä. Verkkajulkaisu. <https://www.hel.fi/hkl/fi/palaute/esiintyminen-ja-kuvaaminen> Ladattu 29.1.2019.

18 Tiedotusvälineiden edustajien kuvausluvut. Verkkajulkaisu. <https://www.vrgroup.fi/fi/vrgroup/ uutishuone/kuvausluvut/> Ladattu 29.1.2019.

noinnissa ei tule ilman etukäteen hankittua lupaa kuvata yksityisomaisuutta tai viitata siihen tavalla, joka on omiaan antamaan kuvan, että asianomainen henkilö suosittelee markkinoitavaa hyödykettä tai yritystä.

Henkilöltä tulee saada suostumus hänen kuvansa käyttöön markkinoinnissa. Henkilöllä on myös aina oikeus vaatia rahallista korvausta kuvansa markkinointikäytöstä. Henkilö voi asettaa kuvaamiselle ja kuvan julkaisemiselle ehdot, joihin voi kuulua myös korvauksen vaatiminen.

Henkilöllä ei ole oikeutta korvaukseen käytöstä, jos henkilön kuvaa käytetään journalistiseen, akateemiseen tai taiteelliseen ilmaisuun osana sananvapautta ja tiedonvälityksen vapautta.

13. Tietosuoja-asetuksen mukainen dokumentointi

13.1 Henkilötietojen käsittelyn suunnittelu

Henkilötietojen käsittelyn elinkaari tulee suunnitella ja toimenpiteet dokumentoida tietosuoja-asetuksen mukaisesti. Dokumentaation tarve ja laajuus riippuu siitä, mihin tarkoitukseen kuvia otetaan ja missä roolissa kuvaaja on.

Jos kuvia otetaan akateemisen, taiteellisen tai kirjallisen ilmaisun tarkoituksia varten, tietosuojailmoitusta ei tarvitse tehdä. Jos dokumentaatio kuitenkin vaaditaan, sen laajuus riippuu valokuvaajan roolista. Tietosuoja-asetuksen mukaisesti henkilöiden valokuvaaja on joko (i) rekisterinpitäjä, eli määrää henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot, tai (ii) käsittelijä, eli käsittelee henkilötietoja jonkun puolesta tai lukuun.

Valokuvapankin ylläpitäjä voi esimerkiksi olla rekisterinpitäjä ja kuvapankkia varten tapahtumassa valokuvaava freelancer-valokuvaaja käsittelijä. Roolit on kuitenkin harkittava tapauskohtaisesti. Omien asiakastietojensa suhteen valokuvaaja on aina rekisterinpitäjä.

Tietosuoja-asetuksen vaatimuksiin ja vaadittavaan dokumentaatioon voi tutustua Tietosuojavaaltuutetun toimiston nettisivujen ohjeistuksista <https://tietosuoja.fi/organisaatiot/>

Osasta vaatimuksia pienemmät toimijat on vapautettu. Seuraavaksi käydään läpi dokumentit, jotka toimijalla ainakin tulisi olla.

13.2 Valokuvaaja rekisterinpitäjänä

Se, joka määrää henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot, on rekisterinpitäjä, englanniksi controller, eli taho joka kontrolloi henkilötietojen käyttöä. Jos kuvaaja on itsenäinen ammattivalokuvaaja, hän todennäköisesti on rekisterinpitäjä. Rekisterinpitäjän tulee pitää esillä tietosuoja-asetuksen 13 artiklan mukaista tietosuojailmoitusta. Tietosuojailmoituksen valokuvaaja voi laittaa esimerkiksi nettisivuilleen. Tietosuojailmoituksessa tulisi olla ainakin seuraavat tiedot:

- Rekisterinpitäjän identiteetti ja yhteystiedot (esimerkiksi valokuvaamon nimi ja yhteystiedot).
- Henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset (esimerkiksi tuotteiden toimittaminen asiakkaalle, tuotekehitys, asiakasviestintä, suoramarkkinointi tai asiakaspalvelu) ja käsittelyn oikeusperuste (tuotteiden osalta esimerkiksi sopimus, muiden edellä mainittujen osalta oikeutettu etu tai esimerkiksi suostumus).

- Jos käsittely perustuu oikeutettuun etuun, rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutetut edut (oikeutettu etu voisi olla yrityksen osalta liiketoiminnan hallinta ja kehittäminen).
- Henkilötietojen vastaanottajat tai vastaanottajaryhmät (kolmannet osapuolet, joille esimerkiksi valokuvia voidaan toimittaa, kuten jos kuvia jaetaan sosiaalisessa mediassa. Tähän tulee kuvassa olevilta yksittäisiltä henkilöiltä kysyä lupa).
- Tiedot tietojen siirrosta Euroopan talousalueen ulkopuolelle.
- Henkilötietojen säilyttämisaika, tai jos säilytysaikaa ei ole mahdollista määrittellä, tämän ajan määrittämiskriteerit.
- Rekisteröidyn oikeudet.
- Oikeus tehdä valitus valvontaviranomaiselle.

Lisää tietoa informointivielvoitteesta voi lukea Tietosuojaavaltuutetun toimiston sivuilta <https://tietosuoja.fi/rekisteroidyn-informointi/>.

Jos rekisterinpitäjä käyttää ulkoista käsittelijää eli esimerkiksi freelancer-valokuvaajaa, rekisterinpitäjän on sovittava tästä tietosuoja-asetuksen vaatimalla tavalla käsittelijän kanssa. Tämän sopimuksen ehdot käydään läpi seuraavassa kappaleessa.

13.3 Valokuvaaja käsittelijänä

Tietosuoja-asetuksen 28 artiklan mukaisesti rekisterinpitäjän ja käsittelijän tulee sopia henkilötietojen käsittelystä artiklan vaatimalla tavalla. Artikla sisältää siis yksityisiä osapuolia velvoittavan sopimuspakkotilanteen.

Huomionarvoista on, että artikla ei sovellu tilanteeseen, jossa henkilötietoja luovutetaan erillisten rekisterinpitäjien välillä. Esimerkiksi, jos valokuvaaja ja tilaaja käyttävät molemmat kuvia omiin tarkoituksiinsa, heidät voisi tulkita erillisiksi rekisterinpitäjiksi. Jos kuvaaja käyttää valokuvia portfoliossaan markkinointimateriaalina ja tilaajayritys valokuvia omiin viestintätarkoituksiinsa, toimijat ovat erillisiä rekisterinpitäjiä. Jos sen sijaan valokuvaaja on kuvannut ainoastaan tilaajan lukuun, valokuvaaja on käsittelijä ja tällöin valokuvaajan ja tilaajan sopimuksen tulee sisältää 28 artiklan mukaiset ehdot.

28 artiklan mukaisessa sopimuksessa tulee olla ainakin seuraavat ehdot:

- Henkilötietojen käsittelyn kohde ja kesto.
- Henkilötietojen käsittelyn luonne ja tarkoitus.
- Henkilötietojen tyyppi ja rekisteröityjen ryhmät.
- Vahvistettuna se, että käsittelijä käsittelee henkilötietoja ainoastaan rekisterinpitäjän antamien dokumentoitujen ohjeiden mukaisesti.
- Käsittelijän tulee varmistaa se, että henkilöt, joilla on oikeus käsitellä henkilötietoja, ovat sitoutuneet noudattamaan salassapitovelvollisuutta tai heitä koskee asianmukainen lakisääteinen salassapitovelvollisuus.
- Käsittelijän tulee käsitellä henkilötietoja tietoturvallisesti toteuttamalla tietosuoja-asetuksen 32 artiklan mukaiset tietoturvatimenpiteet.
- Käsittelijän on autettava rekisterinpitäjää mahdollisuuksiensa mukaan täyttämään rekisterinpitäjän velvollisuuden vastata pyyntöihin, jotka koskevat rekisteröidyn oikeuksien käyttämistä.

- Henkilötietojen käsittelijän tulee auttaa rekisterinpitäjää varmistamaan, että 33–36 artiklassa lueteltuja (33–34 artikla: tilanteet, joissa henkilötietojen tietoturvaloukkauksista ilmoitetaan rekisteröidylle, ja viranomaiselle säädettyjä, 35–36 artikla: tietosuojaa koskeva vaikutusten arviointi ja ennakkokuuleminen) velvollisuuksia noudatetaan.
- Henkilötietojen käsittelijän on rekisterinpitäjän valinnan mukaan poistettava tai palautettava henkilötiedot rekisterinpitäjälle käsittelyyn liittyvien palveluiden tarjoamisen päättymisen jälkeen.
- Henkilötietojen käsittelijän on saatettava rekisterinpitäjän saataville kaikki tiedot, jotka ovat tarpeen 28 artiklassa säädettyjen velvollisuuksien osoittamista varten ja käsittelijän tulee sallia rekisterinpitäjän tai rekisterinpitäjän valtuuttaman auditoijan suorittamat auditoinnit, kuten tarkastuksen. Henkilötietojen käsittelijän on osallistuttava niihin.
- Jos henkilötietojen käsittelijä käyttää toisen henkilötietojen käsittelijän palveluksia, kyseiseen käsittelijään sovelletaan samoja vähintään saman laajuisia ehtoja kuin rekisterinpitäjän ja käsittelijän välisessä sopimuksessa on. Kun toinen henkilötietojen käsittelijä ei täytä tietosuojavelvoitteitaan, alkuperäinen henkilötietojen käsittelijä on edelleen täysimääräisesti vastuussa toisen henkilötietojen käsittelijän velvoitteiden suorittamisesta suhteessa rekisterinpitäjään.

Tietosuojasetuksen vaatimukset henkilötietojen käsittelysopimukselle sisältävät paljon joustavia, sopimiselle varaa jättäviä kohtia. Esimerkiksi tarkastuksen tavasta tai kulujen jakautumisesta asetusta ei sisällä määräyksiä.

Lähteet

Lainsäädäntö

Kuluttajansuojalaki, 38/1978

Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa, 1061/1978

Rikoslaki, 39/1889

Tietosuojalaki, 1050/2018

Tekijänoikeuslaki, 404/1961

Itsesääntely

Journalistin ohjeet ja liite, saatavilla osoitteessa https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ Ladattu 1.2.2018

Kansainvälisen kauppakamarin ICC:n Markkinointisäännöt 2018, saatavilla osoitteessa <https://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2019/04/kansainvalisen-kauppakamarin-markkinointisaannot-2018.pdf> Ladattu 15.5.2019.

Virallisaineisto

Hallituksen esitykset

HE 184/1999 vp, saatavilla osoitteessa https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Hallituksen_Esitys/Documents/he_184+1999.pdf Ladattu 1.2.2019.

HE 28/2004 vp, saatavilla osoitteessa https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_28+2004.pdf Ladattu 1.2.2019.

HE 181/2014 vp, saatavilla osoitteessa https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_181+2014.pdf Ladattu 1.2.2019.

HE 181/2014 vp, saatavilla osoitteessa https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_181+2014.pdf Ladattu 1.2.2019.

Komiteamietinnöt

Komiteamietintö 1991:33

Komiteamietintö 1987:7

Viranomaisten selvitykset ja muistiot

Nurmi, Pekka: Tekijänoikeudet työ- ja virkasuhteissa. Selvitys tekijänoikeuden asemaan työ- ja virkasuhteissa liittyvistä sääntelytarpeista. Oikeusministeriö. 2002.

Ohjeistukset

Finnfoto tarjoaa valokuvaajien sopimus pohjia. Ne ovat saatavilla osoitteessa <https://finnfoto.fi/tyokalut/> Ladattu 5.3.2019.

Esiintyminen ja kuvaaminen HKL:n tiloissa ja kulkuvälineissä. Saatavilla osoitteessa <https://www.hel.fi/hkl/fi/palaute/esiintyminen-ja-kuvaaminen> Ladattu 29.1.2019.

Mikä tavaramerkki on? Patentti- ja rekisterihallituksen ohje. Saatavilla osoitteessa <https://www.prh.fi/fi/tavaramerkit.html> Ladattu 1.2.2019.

Tiedotusvälineiden edustajien kuvausluvut. VR-Group. Saatavilla osoitteessa <https://www.vrgroup.fi/fi/vrgroup/uutishuone/kuvausluvut/> Ladattu 29.1.2019.

Tietosuojavaltuutetun nettisivuilla saatavilla oleva ohjeistus. Tietosuojavaltuutetun toimisto: <https://tietosuoja.fi/organisaatiot> Ladattu 1.2.2019.

Tunne oikeutesi. Tietosuojavaltuutetun toimiston ohje. Saatavilla osoitteessa <https://tietosuoja.fi/tunne-oikeutesi> Ladattu 1.2.2019.

Oikeus- ja lausuntokäytäntö

Euroopan Unionin tuomioistuin

Painer, C-145/10

Johan Deckmyn, C-13/11

Korkein oikeus

KKO:2018:81

KKO:2018:21

KKO 1987:8

KKO:1979-II-64

Markkinaoikeus

MAO:59/2017

Hovioikeus

Turun hovioikeuden ratkaisu 26.8.1997

Tekijänoikeusneuvosto

TN 2017:4

TN 2016:16

TN 2013:3

TN 2006:7

TN 2004:3

TN 2003:6

TN 2002:7

Tekijänoikeusneuvoston lausunnot ovat saatavilla osoitteessa:

<https://minedu.fi/tekijanoikeusneuvosto>

Kirjallisuus

Alén-Savikko: Vakavasti otettava (va)iva – tekijänoikeudellisia huomioita parodiasta. Teoksessa Oikeus, tieto ja viesti: Viestintäoikeuden vuosikirja 2015

Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005.

Harenko, Kristiina – Niiranen, Valtteri – Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus, Helsinki 2016

Hietanen, Herkko: Pelleily sallittu? – Parodia tekijänoikeuden rajoituksena, Defensor Legis 1/2009

Nordell, Per Jonas: Rätten till det visuella, Stockholm 1997.

Pihlajarinne, Taina: Lupa linkittää – toisen aineiston hyödyntämisen tekijänoikeudelliset rajat, Helsinki 2012.

Oesch, Rainer: Oikeus valokuvaan, Helsinki 1993.
